

Göteborgs universitet
Institutionen för tyska
och nederländska
Anja Allwood
810705-4861

C-uppsats i
nederländska
HT-07

Tekst en uitleg geven

Over vertalen en vertaalproblemen bij het vertalen van
Annelies Verbeke's Slaap!

Handledare:
Mona Arfs

Inhoudsopgave

1 Inleiding	1
2 Theorie	2
2.1 Vertalen in het algemeen	2
2.2 Nul-equivalentie	2
2.3 Idiomatiche uitdrukkingen	4
2.4 Het bezittelijk voornaamwoord	5
3 Onderzoeksmateriaal	7
3.1 De schrijfster	7
3.2 Het boek	8
3.2.1 Inhoud	8
3.2.2 Stijl	8
4 Methode	10
4.1 Methode vertaling	10
4.2 Hulpmiddelen bij het vertalen	11
5 Analyse	12
5.1 Nul-equivalentie	12
5.1.1 In de doelcultuur onbekende verschijnselen	12
5.1.2 Toevallige hiaten	12
5.1.3 Persoonsnamen, aardrijkskundige namen, liedjes en literatuur	13
5.2 Idiomatiche uitdrukkingen	15
5.2.1 Een idiomatiche uitdrukking vertaald met een gelijkwaardige idiomatiche uitdrukking	15
5.2.2 Een idiomatiche uitdrukking wordt letterlijk vertaald	16
5.2.3 Een idiomatiche uitdrukking wordt vertaald met een uitleggende tekststuk	16
5.2.4 Een tekststuk wordt met een idiomatiche uitdrukking vertaald	16
5.3 Het bezittelijk voornaamwoord	17
6 Conclusie	20
7 Discussie	21
8 Literatuurlijst	22
9 Bijlagen	23
9.1 Idiomatiche uitdrukkingen die niet in de scriptietekst gepresenteerd zijn	23
9.3 De Zweedse vertaling	27

1 Inleiding

Vertalen. Sommige mensen beweren dat het onmogelijk is, terwijl anderen erop wijzen dat het de hele tijd wordt gedaan en dat het al duizenden jaren is gedaan, in één of andere vorm. De eerste soort mensen zijn meestal theoretici, ver weg van het echte vertalen. De tweede soort zijn mensen, die wel in het vertalen geloven en die dagelijks met vertalingen werken.

Mensen die nooit met vertalen of vertaalwetenschap te maken hebben, lijken niet te begrijpen hoe moeilijk vertalen is: of hebben ze nooit daarover nagedacht, of denken ze dat je gewoon een woord in de brontaal neemt en dan vervangt je het met hetzelfde woord in de doeltaal en zo ga je door totdat de tekst vertaald is. Dit is echter niet het geval.

In deze scriptie worden de eerste twee hoofdstukken van de Vlaamse roman *Slaap!* in het Zweeds vertaald. De bedoeling is om enkele vraagstellingen over het vertalen tussen het Nederlands en het Zweeds te onderzoeken. De vraagstellingen worden rond drie thema's geconcentreerd: nul-equivalentie, idiomatische uitdrukkingen en het bezittelijk voornaamwoord. Elk thema komt eerst in hoofdstuk twee over vertaaltheorie aan de orde en dan bij de analyse en de conclusie terug. Om een betere inzicht in de werkwijze en het denken achter een vertaling te krijgen, werden de twee hoofdstukken vertaald zonder dat de theorie eerst werd bestudeerd. De theorie werd pas bij het schrijven van de scriptie toegepast.

Het hoofdstuk over nul-equivalentie (zie 2.2) begint met een overzicht van verschillende standpunten bij de interpretatie van de term *equivalentie*. Daarna worden de drie soorten van *nul-equivalentie* gepresenteerd. Bij de *analyse* worden de gevallen van nul-equivalentie tussen de twee teksten gecategoriseerd en bediscussieerd. De vragen die gesteld worden, zijn: welke soort nul-equivalentie komt het vaakst voor? Waarom juist die? Hoe kunnen de verschillende problemen die bij het vertalen ontstonden, opgelost worden? (Zie 5.1)

Het hoofdstuk over idiomatische uitdrukkingen (zie 2.3) probeert bruikbare definities te geven en presenteert vier verschillende manieren om idiomatische uitdrukking te vertalen. Bij de analyse (zie 5.2) worden de idiomatische uitdrukkingen in de vier categorieën ingedeeld en bediscussieerd. We willen zien of het mogelijk is Nederlandse idiomatische uitdrukkingen in het Zweeds te vertalen. Lijken deze idiomatische uitdrukkingen op elkaar? Hoe worden ze meestal vertaald, met een gelijkwaardige idiomatische uitdrukking of met een uitleggend tekststuk?

In het hoofdstuk bezittelijke voornaamwoorden (zie 2.4) wordt de frequentie van het bezittelijk voornaamwoord in het Nederlands en in het Zweeds onderzocht. De vraag rijst of het bezittelijk voornaamwoord meer frequent is, in het Nederlands dan in het Zweeds. Welke zijn de factoren die de frequentie beïnvloeden? Volgens de grammatica's gebruikt het Nederlands vaak een bezittelijk voornaamwoord bij lichaamsdelen en kleren, terwijl dat niet even frequent is, in het Zweeds. Maar is dat zo?

2 Theorie

2.1 Vertalen in het algemeen

De centrale vraag binnen de vertaaltheorie is het onderscheid tussen wat oorspronkelijk *vrij* of *trouw* vertalen genoemd werd. In de loop der jaren zijn er enkele andere termen gebruikt, b.v. *brontekstgericht* versus *doeltekstgericht*, *het adequaatheidsprincipe* versus *de acceptabiliteitsprincipe*. De termen hebben echter allemaal gemeen dat de beslissing over welke vertaalstrategie toegepast moet worden altijd bij de vertaler zelf ligt.

Een heel interessante invalshoek heeft Lindqvist (2005:30f), die over open en gesloten literaire systemen schrijft. Lindqvist wijst erop dat wanneer de vertaalde literatuur een centrale positie in een literair systeem, een genre of een cultuur, inneemt, dan zijn de vertalers ook in hoge mate trouw aan de auteur en de brontekst. De vertalers van een dergelijk open systeem streven erna de literatuur en stijl van de doelcultuur te ontwikkelen. Aan de andere kant, wanneer teksten uit andere talen een heel perifere positie in een literair systeem innemen, is het systeem gesloten en proberen de vertalers zich zover mogelijk aan de normen van de doeltaal aan te passen. Het resultaat wordt dat in een gesloten systeem de vertalingen aan de normen van de literatuur in de doeltaal aangepast zijn en dat de vertalers zich niet even sterk met de auteur verbonden voelen. Dus bepaalt de status van reeds vertaalde werkstukken hoe vertalers binnen een literaire systeem zich tot hun eigen vertalingen verhouden en wat ze ermee doen.

Omdat rond 60% van alle in Zweden uitgegeven boeken de laatste jaren vertalingen zijn, is Zweeds een redelijk open systeem, en zouden Zweedse vertalingen in het algemeen dus dicht bij de bronteksten moeten liggen.

2.2 Nul-equivalentie

Over de term *equivalentie* is binnen de vertaalwetenschap veel geschreven, maar de opvattingen over de interpretatie ervan verschillen. De belangstelling voor de kwestie rond *equivalentie* begon aan het eind van de jaren veertig, in een groep linguïstische vertaalonderzoekers. Deze waren vooral geïnteresseerd in het vertalen met behulp van computers en ze namen daarom afstand van de literaire vertalers. Nu de algemene mening is dat we nooit goede computervertalingen, dat wil zeggen, vertalingen zonder de inmenging van mensen, kunnen krijgen, is het spectrum van opinies over de term *equivalentie* groter dan ooit. Binnen de vertaaltheorie worden vier fundamenteel verschillende standpunten gepresenteerd. Langeveld (1986:48-55) problematiseert *equivalentie* helemaal niet. Hij stelt gewoon vast dat er tussen woorden in twee talen verschillende soorten equivalentierelaties bestaan en dat de volledige, 1:1 relatie (b.v. dinsdag – Tuesday) tamelijk vaak voorkomt. Hij geeft een korte beschrijving van *volledige equivalentie*, *gedeeltelijke equivalentie* en *nul-equivalentie*.

Ingo (2007:154) schrijft heel kort over *equivalentie*, die hij “bruksmotsvarighet” noemt. Hij meent dat deze term beter is dan de traditionele, omdat de term *equivalentie* polyïnterpreteerbaar is. Hij legt echter niet uit waarin de dubbelzinnigheid bestaat. Bij “bruksmotsvarighet” gaat het vaak, maar niet altijd, over bekende verschijnselen zoals “semesterstängt” (wegens vakantie gesloten) in het Zweeds, dat “fermeture annuelle” (jaarlijkse sluiting) wordt in het Frans. Verder kan het begrip “bruksmotsvarighet” ook een tijdelijke oplossing zijn, die alleen geldig is voor een specifiek vertaalprobleem, in een specifieke context.

Als tegenpool van Langeveld en Ingo zou het standpunt van Snell-Hornby en Van Leuven-Zwart beschouwd kunnen worden. Van Leuven-Zwart vindt dat *equivalentie* alleen betrekking

heeft op de 'langue', dus de theoretische taal en niet op de 'parole', de taal die dagelijks geproduceerd wordt:

De problemen die bij het vertalen zouden kunnen ontstaan doordat er op het niveau van het taalsysteem geen sprake is van een één-op één-relatie, blijken zich bij concrete taaluitingen meestal niet voor te doen. Zodra een woord in een concrete context wordt geplaatst, wordt immers vaak slechts één van zijn betekenissen geactualiseerd. (Van Leuven-Zwart 1992:53)

Snell-Hornby wijst erop dat de term *equivalentie* vooral om twee redenen niet aan de eis van wetenschappelijkheid voldoet:

[...] the term equivalence, apart from being imprecise and ill defined (even after a heated debate of over twenty years) presents an illusion of symmetry between languages which hardly exists beyond the level of vague approximation and which deserts the basic problems of translation (Snell-Hornby 1988:22).

Wat Van Leuven-Zwart nog opvallender vindt, is dat alle definities van de term *equivalentie* “normatieve regels” zijn, en niet “theoretisch op te stellen wetten” (Van Leuven-Zwart 1992:55) en de term is volgens haar daarom niet wetenschappelijk.

De definities van vertalen waarin 'equivalentie' als eis wordt gesteld, voldoen dus niet aan de eis van wetenschappelijkheid zoals die binnen de nieuwere wetenschapsfilosofie wordt geformuleerd (Van Leuven-Zwart 1992:55).

Als een reactie op de opinies van Snell-Hornby geven Neubert & Shreve (1992:142ff) toe dat het nutteloos zou zijn om *linguïstische equivalentie* te verdedigen. Maar daarna schrijven ze echter dat *tekstuele equivalentie* nog steeds een relevant begrip is, want tussen één computerhandboek in het Duits en één in het Engels is er, zelfs als ze niet precies dezelfde inhoud hebben, wel sprake van *communicatieve equivalentie*. Neubert & Shreve geven dus toe dat *tekstuele equivalentie* een algemeen conceptie is, maar ze zijn van mening dat er op dit moment geen betere term bestaat en als iemand een betere term vindt, willen ze graag die weer gebruiken.

Een andere invalshoek neemt Lindqvist (2005:31ff) in. Ze schrijft dat *equivalentie* wel een problematische en niet makkelijk te identificeren term is. Dit geldt vooral wanneer de term gebruikt wordt om te bepalen wat een vertaling is: een vertaling is *equivalentie* tussen twee teksten en *equivalentie* is wanneer een tekst als vertaling van een ander beschouwd kan worden. Dan krijgen we een cirkeldefinitie en Lindqvist vindt daarom dat wij een ander uitgangspunt moeten innemen. We moeten uitgaan van een tekst die al vertaald is en die als een vertaling werkt. Als die tekst in een gegeven situatie klaarblijkelijk als vertaling werkt, dan is de relatie tussen die tekst en de brontekst equivalent. Lindqvist meent dat als de term *equivalentie* voor de *relatie* tussen twee teksten gebruikt wordt, dan rijzen meteen nieuwe vragen, zoals welke vertaalrelatie bestaat er tussen twee teksten en waarom juist die, en geen andere relatie. Om die vragen te kunnen beantwoorden moet veel in de doelcultuur onderzocht worden, zoals sociale normen en taalkundige normen.

De verschillende interpretaties van de term *equivalentie* worden hier echter buiten beschouwing gelaten, want wat in deze scriptie onderzocht zal worden, is enkel de vraag van *nul-equivalentie*. Als het uitgangspunt hiervan wordt het onderscheid van Langeveld (1986:53-55) tussen drie verschillende soorten van nul-equivalentie gebruikt:

1. In de doelcultuur onbekende verschijnselen en situaties etc. b.v. Nederlandse *krentenbollen* of Russische *kefir*.

2. Toevallige hiaten. Hier gaat het om voorwerpen of begrippen die wel in de doeltaal bekend zijn, maar waar er geen woord voor bestaat. Er bestaat b.v. in het Zweeds en in het Engels geen woord voor wat katten doen wanneer ze *kopjes geven*. Die activiteit van de katten moet dan omschreven worden.
3. Persoonsnamen en aardrijkskundige namen die geen voorstellingen oproepen in de doeltaal, b.v. de Zweedse stad Båstad, of de Nederlander Harry Mulisch. Deze twee voorbeelden roepen bij de meeste buitenlanders geen enkele associatie op. Tot deze derde categorie kunnen ook voor de broncultuur specifieke literatuur en liedjes gerekend worden. Dus ook intertekstualiteit.

Intertekstualiteit kan heel algemeen gezien worden. Geen tekst bevindt zich in een vacuüm, omdat alle teksten zijn gebouwd met de woorden van vroegere teksten en daarom horen ze samen. Maar het begrip kan ook beperkter gezien worden. Een heel goede definitie van dit beperkte en hier relevante type van intertekstualiteit vindt men in “Letterkundig lexicon voor de neerlandistiek” (2002) geredigeerd door Van Bork, & Struik.

(http://www.dbnl.org/tekst/bork001lett01/lexicon_010.htm#I070). (2008-01-05)

Bij deze beperkte opvatting gaat het om het achterhalen van de bronnen van een tekst: de ontleening van de stof en de motieven. Intertekstualiteit heeft dan betrekking op de opzettelijke relaties tussen een literaire tekst en andere (literaire) werken, waarbij ervan uitgegaan wordt dat de auteur zich bewust is van de toepassing van andere teksten in zijn werk en daarnaast van zijn publiek verwacht dat het de verbanden tussen zijn tekst en die andere teksten als ingrepen van hem identificeert [...] en als belangrijk herkent voor het begrip van de tekst.

2.3 Idiomatiche uitdrukkingen

Als het over idiomatiche uitdrukkingen gaat, kan de terminologie heel verwarrend lijken. Het linguïstische tijdschrift *Onze Taal* geeft op zijn webpagina

(<http://www.onzetaal.nl/advies/spreekwoord.php>) (2008-01-03) een duidelijke en gestructureerde uitleg.

Een *spreekwoord* heeft altijd de vorm van een mededelingszin en is onveranderlijk wat woordkeus, tijd en persoonsvormen betreft. Ze zijn heel algemeen, b.v. “Boontje komt om zijn loontje”. Een *gezegde* is een vaste verbinding van woorden die niet een zelfstandige zin vormen. Ze hebben een figuurlijke betekenis, b.v. “met hart en ziel”. Dan zijn er ook de *zegswijzen*. Deze kunnen aan tijd en persoon aangepast worden en kan volledige zinnen vormen, b.v. “Het lawaai liep de spuigaten uit”.

Als het over idiomatiche uitdrukkingen als een geheel gaat, vinden we bij Langeveld, Ingo en Van Dale Groot Woordenboek ongeveer dezelfde definitie:

De gangbare definitie van een idiomatiche uitdrukking is dat het een taaluiting is waarbij de betekenis van het geheel anders is dan men op grond van de samenstellende delen zou verwachten. (Langeveld 1986:106)

I alla språk finns sådana *idiom*, dvs. fraser och uttryck, vilkas betydelse det inte alltid är möjligt [sic!] att sluta sig till på basen av de enskilda ord som ingår i uttrycket. Hela uttrycket utgör i och för sig en lexikal enhet, ett *lexem* (jfr kapitel 2.3.1), och det bör i den semantiska analysen behandlas som ett sådant. (Ingo 2007:141)

[...] *idiomatiche verbinding*, vaste combinatie van woorden is, die als geheel een figuurlijke betekenis heeft (Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal, 2005:1469).

In dit onderzoek gaan we, in navolging van Langeveld, de term *idiomatische uitdrukking* gebruiken. Hier wordt *uitdrukking* gebruikt in plaats van *verbinding* omdat uitdrukking beter weergeeft waarover het gaat.

Pedersen (1986:126ff) toont de vaagheid van de termen en het overlappen van grammaticale en lexicale velden aan. Volgens hem is het overlappen van lexicale en grammaticale velden de reden voor de hoeveelheid termen rond *idiomatische uitdrukkingen: idiomatische verbindingen, spreekwoorden, gezegdes, zegswijzen, idioom*, enz. Hij wijst er ook op dat zelfs wanneer een vaste uitdrukking of collocatie mogelijk zou zijn om te vertalen, vaak problemen ontstaan bij de combinatie van de vaste uitdrukking en de volgende tekst, wanneer die volgende zinspeelt op de voorafgaande collocatie of vaste uitdrukking.

Het is belangrijk voor de vertaler omeen onderscheid te maken tussen *vaste vergelijkingen*, dus in de brontaal al bestaande vergelijkingen, en *vrije vergelijkingen*, die door de schrijver van de brontekst geïntroduceerd zijn. De eerste moeten, wanneer mogelijk, met een vaste vergelijking in de doeltaal vervangen worden. Vergelijkingen van de tweede soort moeten “zo getrouw mogelijk vertaald worden”. (Langeveld 1986:107)

Ingo (1986:144f) ziet vier verschillende mogelijkheden om een idiomatische uitdrukking te vertalen. Eigenlijk zijn er maar drie manieren om idiomatische uitdrukkingen te vertalen. Daarnaast is er de mogelijkheid om in de doeltaal een idiomatische uitdrukking toe te voegen als compensatie voor andere niet vertaalbare idiomatische uitdrukkingen.

1. Een idiomatische uitdrukking wordt vertaald met een gelijkwaardige idiomatische uitdrukking.
2. Een idiomatische uitdrukking wordt letterlijk vertaald. Dit kan echter heel vreemd worden en vaak is een extra uitleg nodig.
3. Een idiomatische uitdrukking wordt vertaald met een toevoeging van meer uitleg. Dit kan alleen als laatste uitweg beschouwd worden. De vertaling bewaart dan wel de informatie van de brontekst, maar maakt de doelttekst saaier en kleurlozer dan de brontekst.
4. Een tekststuk wordt met een idiomatische uitdrukking vertaald. Het komt niet vaak voor dat dit mogelijk is, maar soms kan het als compensatie voor een eerdere onvertaalbare idiomatische uitdrukking gebruikt worden.

2.4 Het bezittelijk voornaamwoord

In contrastieve publicaties over het gebruik van het bezittelijk voornaamwoord in het Nederlands en het Zweeds is het enige verschil dat beschreven wordt het verschillende gebruik van bezittelijk voornaamwoorden bij lichaamsdelen en kledingstukken en soms andere, niet specificerde voorwerpen, die nauw met de bezitter verbonden zijn. Het Nederlands gebruikt hier een bezittelijk voornaamwoord, terwijl dat in het Zweeds niet het geval is:

Hij loopt altijd met z'n handen in z'n zak. - Han går alltid med händerna i fickorna. (De Rooy & Wikén Bonde 1971:80)

Hier wordt beschreven welke mogelijkheden de twee talen hebben om bezit uit te drukken. Voor het Nederlands geldt volgens de E-ANS, <http://www.let.ru.nl/ans/e-ans/> (2007-12-19), de volgende mogelijkheden:

1. Een voorgeplaatste genitief (op -s): *Ik heb Jans fiets verkocht.*
2. Een nabepaling met *van*: *Ik heb de fiets van Jan verkocht.*
3. Een antecedent + bezittelijk voornaamwoord: *Ik heb Jan z'n fiets verkocht.* <informeel>

Het Zweeds kan volgens de internetversie van Nationalencyklopedin, (http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=181201) (2008-01-05) alleen bezit uitdrukken door het suffix -s toe te voegen aan een zelfstandig naamwoord, of aan het laatste woord van het nominale constituent:

alla nya kunder-s önskemål, alla nya-s önskemål, alla-s önskemål
Jans kusin
skolans elever

Volgens Thorell (*Svensk Grammatik* 1973:48) kan ook een voorzetselconstituent synoniem zijn met het genitief.

En kusin till Jan
Eleverna i skolan

Het Nederlands heeft verschillende types idiomatische uitdrukkingen waar het bezittelijk voornaamwoord wordt gebruikt, waar de Zweedse pendanten andere grammatische oplossingen gebruiken. De volgende beschrijvingen en voorbeelden komen uit de E-ANS, onder de titel 'voorzetsel + bezittelijk voornaamwoord + x'. (<http://www.let.ru.nl/ans/e-ans/>) (2007-12-19)

Bij het eerste en het tweede type is het bezittelijk voornaamwoord altijd *z'n*:

”[a] 'op *z'n* -s'

De betekenis van dergelijke constituenten, die als bijwoordelijke bepaling fungeren, is 'op de manier zoals aangeduid door het element x'. Als zodanig zijn adjectieven van aardrijkskundige namen onbepakt in gebruik. Ook komen familienamen of voornamen voor, een enkele keer soortnamen; deze worden dan van een -s voorzien. Voorbeelden:

- (1) Ze zei het *op z'n Amsterdams*.
  - (2) Koken jullie altijd *op z'n Vlaams*?
- [...]

[b] 'op *z'n* + overtreffende trap'

Ook deze constituenten fungeren als bijwoordelijke bepaling [...] Voorbeelden:

- (7) We zijn *op z'n* laatst om drie uur thuis.
  - (8) Dat is *op z'n* zachts gezegd minder prettig.
- [...]

Bij de derde soort verandert het met persoon of kan men overal *z'n* gebruiken:

“[a] 'met + bezittelijk voornaamwoord + telwoord'

Het telwoord heeft de speciale vorm op *-en* of de verkleinwoordvorm. Voorbeelden:

(10a) *Ze* waren met *z'n* vieren.

(10b) *Ze* waren met *hun* vieren.

(11a) Wat hebben *we* het gezellig, hè, zo met *z'n* tweetjes.

(11a) [sic!] Wat hebben *we* het gezellig, hè, zo met *ons* tweetjes.

[...]

Verder wordt tot deze categorie het geïsoleerde *in/op m'n/z'n (enz) eentje* gerekend:

(19) *Ze* deed het op *d'r* eentje.”

Het Zweeds heeft ook idiomatische uitdrukkingen waar het bezittelijk voornaamwoord wordt gebruikt, terwijl het Nederlandse pendant daar andere grammatische oplossingen gebruikt. De volgende voorbeelden komen uit *Svenska Akademiens Språklära* (2003):

[a] In aansprekende constituenten komt soms een bezittelijk voornaamwoord als attribuut voor:

“Jag är mycket tacksam, *mina* damer.” (2003:304)

[b] Een voorzetsel constituent met een bezittelijk voornaamwoord. (voorzetsel + bezittelijk voornaamwoord + x) b.v. För ... skull, för ... del, i ... ställe, på ... bekostnad, (p)å ... vägnar (2003:180ff)

Jag gör det för *hans* skull.

3 Onderzoeksmateriaal

Het onderzoeksmateriaal bestaat uit de roman *Slaap!* (190 pagina's) van Annelies Verbeke, en mijn Zweedse vertaling van de eerste twee hoofdstukken in het Zweeds (35 paginas van de roman).

3.1 De schrijfster

Annelies Verbeke werd in 1976 in Dendermonde in België geboren. Al toen ze klein was, zei ze dat ze schrijfster wilde worden. Ze heeft Germaanse taal- en letterkunde (Engels en Nederlands) aan de Universiteit Gent gestudeerd. Ze heeft daarna ook een cursus scenarioschrijven in Brussel gevolgd. Maar het was pas tijdens een workshop in Griekenland dat ze echt begon te denken dat ze auteur zou kunnen worden.

Ze heeft ook een jaar als lerares Engels en Nederlands gewerkt, wat ze genoeg vond “voor een heel leven”. (Zie 9.3 bijlage)

In 2003 verscheen haar eerste boek *Slaap!*. Hiervoor heeft ze veel prijzen gekregen, onder andere de Vrouw & Cultuur DebuutPrijs in februari 2004, de DebuutPrijs van boek.be 2004, en Het Gouden Ezelsoor in 2005.

In 2006 verscheen haar tweede roman *Reus* en in 2007 kwam de verhalenbundel *Groen gras* uit. Ze heeft ook enkele filmscenario's en een theaterstuk geschreven. Verder heeft ze regelmatig columns voor verschillende kranten geschreven.

3.2 Het boek

Slaap! is al in 15 talen vertaald, onder andere in het Duits, het Deens en het Fins. Het is nog niet in het Zweeds vertaald en dat zal waarschijnlijk niet binnen de komende twee jaren gebeuren, meent Melanie Dumee van uitgeverij de Geus (zie bijlage 9.2).

3.2.1 Inhoud

De roman gaat over de 27-jarige Maya, en de een kwart eeuw oudere Benoit. Ze lijden allebei aan insomnie, slapeloosheid. In elk tweede hoofdstuk is Maya aan het woord en in elk tweede Benoit. Ze zijn allebei een beetje geestelijk labiel. Maya leeft meestal van de ene dag op de andere, terwijl Benoit grotendeels in het verleden leeft. Hun verhalen worden pas aan het einde van de roman samengebracht.

Hun kennismaking begint op een nacht dat Maya tijdens één van haar pogingen om slapende mensen wakker te maken op de intercom van Benoit belt. Ze ontmoeten elkaar en Maya ziet in Benoit een geestverwant, terwijl hij alleen maar een jonge vrouw ziet die op zijn dode moeder lijkt.

3.2.2 Stijl

Verbeke schrijft een soort geconcentreerd proza, waarin alle gebeurtenissen snel op elkaar volgen. Zelfs de wat emotionelere stukken worden nooit traag. Dit wordt versterkt door haar spaarzaam gebruik van voegwoorden. Meestal is het de nevenschikkende conjunctie *en* die weggelaten wordt:

Hij briepte snot en tranen, sloeg de verroeste leuning tot zijn handen bloeden (p. 20).

Haar woordkeuze is soms verbazingwekkend en onverwacht. Ze lijkt niet het eerste het beste woord dat in haar hoofd opduikt te kiezen:

Maar 's nachts voelde ik hoe mijn lichaam mij treiterde en mijn zenuwen zich opspannen (p. 11).

Het resultaat wordt een boeiende, levende tekst, die tragische en bizarre gegevens op een ongewone en vaak komische manier weergeeft.

Metaforen en vergelijkingen spelen ook een belangrijke rol in Verbekes bijzondere stijl. Ze zijn heel origineel en slaan meestal op mensen. Twee voorbeelden van metaforen:

Ze wou mij optillen, maar in de greep van de rijkswachter was ik van beton (p. 40).

De ossen loeiden in zijn hoofd en pisten kwijl langs zijn mond (p. 12).

Twee voorbeelden van vergelijkingen:

Hij zag eruit als een geestelijk gehandicapte trol (p. 20).

Ze keek naar hem als het wild waarop hij joeg, keerde zich dan naar mij (p. 36).

Verbeke gebruikt weinig beschrijvingen, daarom krijgen we niet veel over het uiterlijk van de twee hoofdpersonen te weten. We komen alleen te weten dat Maya op de moeder van Benoit lijkt en dat Benoit mager is en grijs haar heeft. Daarentegen krijgen we alles over hun

innerlijke leven te weten. Soms lijkt het zelfs alsof we in hun hoofden zitten en een soort van stream-of-consciousness beleven:

Ik moest uren naar slapende mensen kijken. Waarom dacht hij dat ik 's nachts wegliep? Boeiend is anders! Wat, ah, ik moest mijn woede niet botvieren op hem? Ik moest de mensen iets gunnen? Ik had hulp nodig? Dat klonk wel zwaar, niet? Ah, ik moest dat inzien? Wel hij kon zijn psychiater met de lieve stem in zijn gat steken. Hij kon gaan ook. Ik had hem niet nodig. Wat, waar ging hij heen? Wat ging hij met die tas doen? Maar kom, dat kon hij niet menen? Dat hij eens rap terug kwam! Alstublieft? (p. 18)

De tekst is duidelijk in de Vlaamse samenleving geplaatst, ten eerste vanwege plaatselijke referenties zoals het Glazen Straatje en de trams van Gent, ten tweede vanwege het taalgebruik zelf. Verbeke gebruikt soms AZN Algemeen Zuid Nederlands in plaats van Algemeen Noord Nederlands, ANN. Twee voorbeelden:

Nonkel Hugo had na zijn ontsnapping uit de psychiatrie zijn ouderlijk huis in de as gelegd en dat was hem niet in dank afgenomen door de rest van de familie (p. 47).

Ik vond haar in Café Sport bij valavond (p. 96).

Nonkel en *valavond* zouden *oom* en *schemering*, worden in het ANN. Soms heeft ze ook de grammaticale genus van het zelfstandig naamwoord bewaard:

De rivier slaakte drie kabbelende zuchten voor ze zich terugtrok in een plechtstatige zwijgzaamheid (p. 21).

Een keer laat ze ook één van de figuren commentaar geven op het taalgebruik van een ander:

'Een ongeluk met een vrachtwagen. Ik herinner mij er niet veel meer van.'
'Ach zo', zei Olga overdreven sereen en ze vervolgde: 'Ja, ja, camions...'
'Camions', stemde ik in. (p. 82)

Enige keren wordt er in het Frans gesproken. Wanneer de nonnen in het weeshuis dat doen, creëert het waarschijnlijk in de zevenjarige Benoit een gevoel van schrik en vervreemding. Dat gevoel wordt dan ook bij de lezer opgeroepen. Als Maya vraagt: '*Voulez-vous danser avec moi, Benoit?*' (p. 96) (Wilt u met mij dansen, Benoit?) is het een manier om deels de vraag van enige dramatiek te ontdoen, deels een beetje speels te zijn. Benoit doet in het spelletje mee en hij antwoordt: '*Mais oui, ma reine, bien sûr*', (p. 96) (Zeker, mijn koningin, zeker). Toen Olga, de oude vrouw, met wie Maya ooit een kamer in het ziekenhuis deelde, ineens aan een verpleegster zegt: '*Je veux jouer dans le jardin avec elle*.' (p. 142) (Ik wil met haar in de tuin spelen), geeft dat ook een gevoel van vervreemding en misschien ook een beetje weemoed, want de seniliteit van Olga wordt steeds duidelijker. Ze kan wel nog steeds vloeiend Frans spreken, maar wat ze zegt heeft geen zin meer. Dus als Verbeke de personages in het Frans laat spreken, gaat het om een meer complexe inhoud, dan alleen om de betekenis van de woorden.

Het lijkt alsof Verbeke ervan geniet met talen te spelen. Behalve Nederlands en Frans spreken de figuren soms ook Engels en enkele woorden Duits, Italiaans, Spaans, Hongaars en Braziliaans Portugees.

4 Methode

4.1 Methode vertaling

Bij het kiezen van een vertaalmethode vond ik het vruchtbaarder boeken te lezen van praktiserende vertalers over hun beroep, strategieën en gedachten dan abstracte en theoretische betogen en boeken over vertaalwetenschap.

Ingo schrijft (2007:335-344) dat elke vertaler vóór het vertalen een “*principprogramma*” op moet maken. Dit programma bepaalt hoe de vertaler te werk zal gaan tijdens het vertalen, met betrekking op structuur, semantiek, variëteit en pragmatiek. Zo een programma lijkt in dit geval niet praktisch toepasbaar, want dan zouden alle problemen die zouden kunnen optreden van tevoren gezien moeten worden.

Deze vertaling is dus niet volgens een van te voren opgemaakt principeprogramma uitgevoerd, maar volgens het principe zo dicht bij het origineel mogelijk te blijven, dat wil zeggen dezelfde inhoud, stijl, beelden en gevoelens proberen op te roepen bij de lezer in de doeltaal als in de brontaal. In navolging van Else Lundgren (Gullin 2002:59) is het hier de ambitie geweest de lezer het gevoel te geven de oorspronkelijke tekst te lezen.

In de twee vertaalde hoofdstukken zijn er bijna geen afwijkingen met betrekking tot zinslengte of alinea's. Één enkele keer is één zin in tweeën gesplitst:

Zoals die van de hoeren, wanneer sliepen de hoeren? (p. 14)
Så som horornas. När sov hororna?

In *Översättarens röst* (Gullin 2002:102) staat over de vertaler Caj Lundgren vermeld dat hij vaak begripen die specifiek zijn voor een bepaald cultuur cursief maakt en onvertaald laten staan in de doeltaaltekst. Hij streeft er niet naar een tekst gemakkelijker te maken in de doeltaal, maar het cursief maken geeft aan dat het begrip niet een natuurlijk deel uitmaakt in het referentiekader van de lezer van de doeltaal. Deze aanpak bleek alleen op één plaats in de onderhavige vertaling toepasbaar, maar leek ons daar een goede oplossing:

Jag cyklade till *Glasgatan* och därifrån ledde jag cyklarn.

Zoals al eerder genoemd gebruikt Verbeke enkele vreemde talen in haar roman. Vooral het Frans en het Engels. Ook al is het begrijpen van het Frans niet even vanzelfsprekend in Zweden als in Vlaanderen, er werd hier toch ervoor gekozen om de Franse zinnen te bewaren. De rede is dat de sfeer en het gevoel van wat deze zinnen zeggen, hier belangrijker is dan wat de precieze woorden betekenen. Het werd niet als noodzakelijk geacht het Engels te vertalen. De andere vreemde talen komen niet in de vertaalde hoofdstukken voor.

Op enkele plaatsen zijn woorden en uitdrukkingen bewust verzwakt, omdat mensen zich in die gevallen in het Zweeds niet even grof zouden uitdrukken als in het Nederlands:

Wel, hij kon zijn psychiater met de lieve stem in zijn gat steken (p. 18).
Ja, men han kunde ta sin psykiater med den snälla rösterna och stoppa upp henne någonstans.

Door contact met de uitgeverij op te nemen, kwam ik ook uiteindelijk in contact met de auteur en kreeg ik verhelderende uitleg van enkele plekken, die bij het vertalen onduidelijk waren geweest (zie bijlage 9.3).

4.2 Hulpmiddelen bij het vertalen

Bij het vertalen zijn verschillende soorten woordenboeken en het internet gebruikt. De gebruikte woordenboeken zijn:

Van Dale, Handwoordenboek Nederlands – Zweeds, 1996, Van Dale Lexicografie, Utrecht /Antwerpen

Van Dale, Handwoordenboek Zweeds – Nederlands, 1996, Van Dale Lexicografie, Utrecht /Antwerpen

Svensk Synonymordbok, 1992, Norstedts Ordbok, Gjövik

Svensk Ordbok, 1999, Språkdata och Norstedts Ordbok, Gjövik

Nu en dan gebruikt Verbeke woordcombinaties, die tamelijk ongewoon klinken. In die gevallen was het soms heel verhelderend de combinaties te googelen om erachter te komen of deze collocaties ook op het internet ongewoon waren en ze te vergelijken met het aantal treffen van gewonere collocaties. Bij voorbeeld schrijft Verbeke:

Hij sloeg instinctief een arm voor zijn ogen toen de hoop knickers uiteenspatte (p. 38).

De combinatie ”*een arm voor zijn ogen*” krijgt op Google zes hits, terwijl de combinatie ”*een hand voor zijn ogen*” 1790 hits krijgt. Dan werd het duidelijk dat de eerste combinatie een ongewone uitdrukking was, en dat de vertaling ook een ongewone uitdrukking moest zijn.

5 Analyse

5.1 Nul-equivalentie

Van Leuven-Zwart heeft gelijk wanneer ze schrijft (zie boven 2.2) dat het meestal uit de context duidelijk wordt hoe je een woord moet vertalen en daarom wordt hier geconcentreerd op de indeling die Langeveld maakt van *nul-equivalentie*. Langeveld plaatst de focus niet zozeer op woorden, maar meer op combinaties van woorden en contexten. De elf gevonden voorbeelden van *nul-equivalentie* worden onder een van de drie categorieën beneden teruggevonden en daar bediscussieerd.

In deze scriptie wordt *interstekstualiteit* als *nul-equivalentie* behandeld omdat de intertekstualiteit van *Slaap!* bij het vertalen in het Zweeds meestal tot *nul-equivalentie* leidt.

5.1.1 In de doelcultuur onbekende verschijnselen

Dit is een moeilijke categorie met wollige randen, want het is heel individueel wat een lezer weet of niet weet van andere culturen en wat ze als een verschijnsel van hun eigen cultuur beschouwen. Men moet zich gewoon een soort doorsnee lezer proberen voor te stellen.

- Ik stopte voor de glazen kooi van een bleke, mollige vrouw (p. 14).
Jag stannade framför en blek, knubbig kvinnas glasbur.

Het Nederlandse en Vlaamse verschijnsel met prostituees in kamers met grote ramen en roze of ultraviolet licht komt niet in Zweden voor, maar is toch algemeen bekend en daarom zou het zonder verdere uitleggingen vertaald mogen worden, hoewel Verbekes zinspelletje met dieren in kooien het misschien een beetje moeilijker voor de Zweedse lezer maakt.

- [...] we 'tractor' zeggen in het Schoon Vlaams, geen 'tracteur' (p. 34).
[...] *vi säger "traktor" på ren flamländska, inte "tracteur"*.

Omdat Zweden als geheel geen strijd tussen twee grote talen heeft, bestaat er in het hedendaagse Zweeds, geen pendant van het Vlaamse streven naar *Schoon Vlaams*. De invloed van het Engels op het Zweeds kan niet vergeleken worden met de invloed van het Frans op het Vlaams.

5.1.2 Toevallige hiaten

Toevallige hiaten waar het begrip in de doeltaal bekend is, maar er geen woord voor bestaat. Er werden geen echte vertaalhiaten in de woordenschat in de vertaalde hoofdstukken gevonden.

Er zou geargumenteed kunnen worden dat het in het Nederlands frequent gebruikte woord *lekker* een hiaat in het Zweeds oproept. Maar in een context is dat echter geen probleem:

- 'Een lekkere massage' [...] (p. 17).
'En skön massage' [...]

Het Nederlandse woord *okselhaar* heeft geen letterlijke pendant in het Zweeds, maar moet als een voorzetselconstituent herschreven worden. Dit kan ook niet als een ernstig hiaat gezien worden:

- [...] – zoals de therapeute met het verbazende lange okselhaar zichzelf noemde – (p. 23).
[...] – *som terapeuter med det häpnadsväckande långa håret i armhålorna kallade sig* –

5.1.3 Persoonsnamen, aardrijkskundige namen, liedjes en literatuur

- Ik reed naar het Glazen Straatje en wandelde erdoor met mijn fiets aan de hand (p. 14).
Jag cyklade till Glasgatan och därifrån ledde jag cykeln.

Het Glazen Straatje is de straat in Gent waar al de prostituees achter hun raam staan, of zitten, vandaar de naam. Dit kan een Zweedse lezer niet zomaar weten. Maar als de straat in iets dat meer begrijpelijk is, zoals *bordellkvarteren* of *glädjekvarteren* wordt vertaald zou de vertaling veel van zijn Gentse sfeer verliezen. Bovendien weet de lezer al dat Maya naar deze straat fietst om iets in verband met de prostituees te onderzoeken.

- Help mij, help mij uit de nood, of de jager schiet mij dood (p. 14).
Hjälp, ack hjälp, ack hjälp du mig, annars skjuter jägar'n mig.

Dit is een voorbeeld van Verbekes manier om intertekstualiteit te gebruiken. Maya tikt tegen het raam van één van de prostituees en dan komt dit intertekstuele tekststuk (zie boven 2.2). Dat er ineens een bekend kinderliedje over een haas en een jager komt, wordt nergens becommentarieerd. Als hetzelfde liedje niet in het Zweeds bestond, was het waarschijnlijk onmogelijk geweest om deze zin te behouden, want het zou voor een Zweed onbegrijpelijk zijn. Er wordt echter in zekere zin een ietwat ander gevoel in de Zweedse tekst gecreëerd, want in het Zweedse liedje wordt de haas op het eind gered. De Nederlandse kinderen krijgen nooit te weten of de haas gered wordt of niet. Hetzelfde zou van Maya gezegd kunnen worden.

- Iedereen, elckerlijc, behalve ik (p.15).
Alla och envar, utom jag.

Dit is ook, hoewel heel subtiel, een uiting van intertekstualiteit. Het middeleeuwse toneelstuk *Elckerlijc* wordt door alle Nederlandstalige scholieren gelezen. Het toneelstuk gaat erover dat iedereen – Elckerlijc – dood moet gaan en op het eind rekenschap moet afleggen bij God. Dit is duidelijk een allusie op het toneelstuk want even definitief is bij Maya waarschijnlijk het gevoel dat iedereen kan gaan slapen, behalve zij. Het toneelstuk is in het Zweeds vertaald onder de naam van *Envar*, maar het zou verbazend zijn als literatuurkundige mensen in Zweden deze uiting van intertekstualiteit in de Zweedse tekst zouden kunnen opvatten. *Envar* roept gewoon niet dezelfde associaties op bij een Zweed als *Elckerlijc* doet bij iemand die in Nederland op school heeft gezeten.

- Ahib, Won, De Gieter. De combinatie van de drie laatste namen werkte op mijn versleten lachspieren. Ahib won de gieter en nu zit hij ermee [...] (p.16)
Ahib, Vann, De Gieter. Kombinationen av de tre sista namnen verkade på mina utnötta skrattmuskler. Ahib vann De Gieter och nu blir han inte av med honom [...]

Hier kunnen we vaststellen dat hetzelfde probleem bij het vertalen van een woordgrapje ontstaat als dat door Pedersen genoemde over vaste uitdrukkingen (zie boven 2.3). Dit stukje maakte een van de grootste problemen uit bij het vertalen van de twee hoofdstukken: Wat moet je doen met een woordgrapje dat niet te vertalen is? De uiteindelijke oplossing is niet echt geslaagd. Het grapje in de brontaal gaat verloren bij het overbrengen naar een andere

taal. Welke waren dan de vertaalmogelijkheden? We konden drie verschillende mogelijkheden zien, maar geen van hen leek optimaal te zijn.

Ten eerste was er de oplossing die de Deense vertaalster gebruikte bij de vertaling van *Slaap!* in het Deens (*Sov!* 2005). Ze vertaalde gewoon *De Gieter* met *Kanden*. Daardoor kon ze het grapje bewaren, maar *De Gieter*, een van de twee hoofdpersonen, moet dan ook het heel boek door *Kanden* genoemd worden. Verschillende landen hebben verschillende tradities wat betreft het bewaren, of veranderen, van de namen van romanpersonen, en het is denkbaar dat het verschil tussen het Zweedse en het Deense wat dit betreft niet zo groot is, maar het leek ons toch niet een goede oplossing.

Ten tweede was er de mogelijkheid om het grapje helemaal weg te laten, omdat het onvertaalbaar was en niet belangrijk voor het verhaal als geheel. Maar dat leek ons ook niet een goed idee, deels omdat het om een redelijk groot stuk tekst ging (8 alinea's) en deels omdat het grapje toch iets aan de tekst toevoegt; nog een teken van hoe gek Maya is geworden.

Ten derde was er de gekozen oplossing. *De Gieter* mag zijn naam houden, maar *Won* krijgt de naam *Vann*, en het grapje wordt dan dat *Ahib* de persoon *De Gieter* gewonnen heeft. Dit is niet even leuk of spontaan als het origineel en de rest van het grapje moet ook veranderd worden. “*Ahib* heeft niet eens een plant om te gieten [...]” (p. 16) moet in iets wat erop zinspeelt dat *Ahib* geen gebruik heeft van een andere mens, vervangen worden.

- Slaapt en doet uw oogskes toe' (p. 18)
Sov så sött, slumra in.

Dit zegt de vriend van Maya tegen zichzelf als hij gaat slapen. Het is ook een intertekstualiteit en hoort daarom volgens ons naar de derde categorie van Langeveld. (zie boven 2.2) Het slaat op een in Vlaanderen bekend wiegelied geschreven door Guido Gezelle. Dit liedje is voor zover we weten, niet in het Zweeds vertaald, en daarom was bij het vertalen van dit fragment het belangrijkste om het gevoel van een welbekende wiegelied te creëren. Bovendien moest het met het woord *slaap* beginnen. Het gevonden liedje bestaat in verschillende versies, maar hetgene dat hier gekozen werd leek het meest geschikt te zijn.

- Een aardse vraag dan maar (p. 21).
En jordisk fråga då alltså.

Dit kan of kan niet een kwestie van intertekstualiteit zijn. De context is wel intertekstueel, met zinspeling op religie en de bijbel. Hier wordt de zin zo geïnterpreteerd dat de hele context als een aardse vraag beschouwd wordt, terwijl de Deense vertaalster het interpreteerde alsof Maya daarna een aardse vraag zou gaan vragen. Het is niet mogelijk uit Verbeke's boek te weten welke interpretatie de juiste is.

- 'Jantje zag eens pruimen hangen' (p. 28)
[...] *dikten om lille Jantje och plommonen.*

Dit is de laatste uiting van intertekstualiteit in de twee hoofdstukken en misschien de moeilijkste om te vertalen, omdat er geen pendant van dit oude en welbekende gedicht geschreven door Hieronymus van Alphen (1779) in het Zweeds bestaat. Er waren drie mogelijke oplossingen: of wordt de Nederlandse titel “Jantje zag eens pruimen hangen” bewaard met het verklarende woord *dikten* vooraf, of wordt de titel in het Zweeds vertaald; *En gång såg Jantje plommon hänga*, of wordt er een verklarende samenvatting van het gedichtje in combinatie met het toevoegen van het woord *dikten* gegeven. Hier werd voor de laatste optie gekozen omdat die het meest samenhang leek te geven met het oog op de

volgende opmerkingen in de tekst. Toch gaat iets verloren omdat “dikten om lille Jantje” niet dezelfde connotatie in een Zweedse lezer oproept als “Jantje zag eens pruimen hangen” bij een lezer in het Nederlands.

5.2 Idiomatiche uitdrukkingen

In dit onderzoek wordt uitgegaan van de definitie van Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal, waarin vastgesteld wordt dat een idiomatiche uitdrukking een vaste combinatie van woorden is, die “als geheel een figuurlijke betekenis heeft” (zie 2.3). De roman van Verbeke bevat veel vernieuwingen en veranderingen op het gebied van idiomatiche uitdrukkingen.

De idiomatiche uitdrukkingen worden hier ingedeeld volgens de vier categorieën van Ingo, (zie 2.3) afhankelijk van hoe ze in het Zweeds vertaald worden. Hier worden drie idiomatiche uitdrukkingen uit de eerste categorie (die veruit het grootst was) en twee van elk van de andere categorieën gepresenteerd. De rest van de idiomatiche uitdrukkingen zijn terug te vinden in bijlage 9.1.

5.2.1 Een idiomatiche uitdrukking vertaald met een gelijkwaardige idiomatiche uitdrukking

- Taaie rakkers, die vliegende ratten. (p. 14)
Sega rackare, de där flygande råttorna.

Deze Zweedse idiomatiche uitdrukking is wel een letterlijke vertaling van de Nederlandse, maar wordt toch in de categorie “gelijkwaardige idiomatiche uitdrukkingen” geplaatst omdat hij waarschijnlijk niet oorspronkelijk Nederlands is, maar Engels. Daarom is het waarschijnlijk dat zowel het Zweeds als het Nederlands de uitdrukking direct uit het Engels heeft ontleend, hoewel de uitdrukking vrij algemeen voorkomt in alle drie de talen. Het is ons niet gelukt om de oorsprong van de uitdrukking te vinden, maar Woody Allen gebruikte hem al in 1980, in zijn film *Stardust Memories*.

(<http://www.urbanwildlifesociety.org/pigeons/WoodyAllnRatWWings.html>) (2008-01-05):

"Geez...no, it's not pretty at all. They're...they're...they're rats with wings."

Volgens een artikel van de BBC uit 2001

(http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1205522.stm), (2008-01-05), gebruikte de burgemeester van Londen, Ken Livingstone, de term “flying rats” over de duiven op Trafalgar Square. De Nederlandse en de Zweedse uitdrukkingen zijn dus gelijkwaardig.

- Ik had eerder die nacht drie cafébazen de huid vol gescholden... (p. 20)
Tidigare den natten hade jag skällt ut tre krogchefer efter noter...

De idiomatiche uitdrukking “iemand de huid vol schelden” heeft wel een Zweedse pendant in “mäta någon skäppan full”, (Van Dale, Nederlands-Zweeds Handwoordenboek 1996:360), maar het kan toch niet gezegd worden dat ze *gelijkwaardig* zijn. De Zweedse uitdrukking klinkt meer ouderwets en niet even gebruikelijk. Daarom was “skälla ut någon efter noter” een betere en modernere pendant.

- En ik bleef staan met een hart zonder remmen, (p. 26)
Och jag stod kvar med hjärtat skenande i bröstet.

Deze Nederlandse idiomatische uitdrukking zinspeelt op een auto of een fiets, die stuk is gegaan en buiten controle, terwijl de Zweedse idiomatische uitdrukking op een losgeslagen paard zinspeelt. De Zweedse uitdrukking is toch een goede vertaling van de Nederlandse, omdat het hetzelfde gevoel van oncontroleerbaarheid en hartbonzen oproept.

5.2.2 Een idiomatische uitdrukking wordt letterlijk vertaald

Er werd in het onderzoeksmateriaal geen enkel geval gevonden waar een idiomatische uitdrukking letterlijk vertaald werd. De oorzaak zou kunnen zijn dat de Nederlandse taal en de Zweedse taal zoveel op elkaar lijken en de culturen door de eeuwen heen veel interactie met elkaar hebben gehad. We hebben dus veel idiomatische uitdrukkingen die uit dezelfde sfeer komen. Waar we geen pendant hebben, is het concept waarschijnlijk dan ook te vreemd om letterlijk te vertalen. In die gevallen moet gewoon een verklarende uitleg gebruikt worden.

5.2.3 Een idiomatische uitdrukking wordt vertaald met een uitleggend tekststuk

- Overdag gaf ik tekst en uitleg. (p. 17)
På dagen var jag fullkomligt logisk.

Bij deze uitdrukking was de enige mogelijkheid een uitleggend tekststuk. Een letterlijke vertaling zou niet begrijpelijk zijn geweest en er bestaat gewoon geen Zweedse idiomatische pendant van de Nederlandse uitdrukking *tekst en uitleg geven*. Een andere mogelijke vertaling zou: *På dagen gav jag fullständiga förklaringar* kunnen zijn. Dit zou wel dichter bij het origineel zijn geweest, maar past niet even goed in de context. De wegval van een idiomatische uitdrukking is natuurlijk een verlies voor de doeltaal.

- Ze grinnikte, drukte mij op het hart dat [...] (p. 31)
Hon skrockade, försäkrade mig om att [...]

Het Zweeds heeft geen pendant van de Nederlandse idiomatische uitdrukking *iemand iets op het hart drukken*. Daarom moet het uitgelegd worden. Een andere mogelijke vertaling was weliswaar:

Hon skrockade, sa uttryckligen ifrån att [...]

Maar omdat “försäkra om att” veel vriendelijker klinkt dan “uttryckligen säga ifrån att”, werd hier voor het eerste mogelijkheid gekozen.

5.2.4 Een stuk tekst wordt met een idiomatische uitdrukking vertaald

- ... de late wakers of de vroege vogels. (p. 14)
... nattugglorna, eller de morgonpigga.

Om één of andere reden lijkt het alsof er in het Zweeds geen pendant van het Nederlandse *vroege vogel* (en het Engels *early bird*) bestaat, als omschrijving van een persoon die vroeg

wakker wordt. Daarentegen heeft het Zweeds de uitdrukking *nattuggla* voor een persoon die ervan houdt om heel laat wakker te zijn. Volgens Van Dale heeft het Nederlands voor zo'n persoon de uitdrukking *nachtvogel*, maar bij het zoeken op google naar dit woord blijkt het niet veel in gebruik te zijn. Dus, omdat het vogelbeeld in *vroege vogel* verdwijnt bij het vertalen naar het Zweeds, leek het een goed idee dit te compenseren door een vogelbeeld in plaats van *late wakers* toe te voegen.

- niet altijd evident de juiste buurt te treffen. (p. 19)
inte alltid så lätt att träffa mitt i prick.

Het was eerst een beetje onduidelijk waarop dit tekststukje slaat. Woont ze niet in die buurt, of heeft ze een huis in de verkeerde buurt gekocht, of was ze bij het oefenen niet in de buurt van de juiste tonen, of niet in de buurt op het juiste tijdstip...? Daarom leek het extra goed dat die uitdrukking door een wat humoristische idiomatische uitdrukking vervangen kon worden, als compensatie voor alle andere verloren gegane idiomatische uitdrukkingen. Tegelijkertijd behoudt de uitdrukking iets van de veelduidigheid van het origineel, hoewel de connotaties nu misschien een beetje veranderd zijn. De connotatie is een stuk van "buurt waar ze woont", naar "buurt van haar muziek" verplaatst.

In een samengestelde tabel kunnen we gemakkelijk laten zien dat iets meer dan twee derde van de gevallen van de Nederlandse idiomatische uitdrukkingen met een gelijkwaardige Zweedse idiomatische uitdrukking vertaald worden. Een letterlijke vertaling van een idiomatische uitdrukking komt niet voor. In tweeëntwintig procent van de gevallen (vijf keer) wordt een idiomatische uitdrukking door een uitleggend tekststuk vertaald en twee keer (negen procent) wordt een gewoon tekststuk met een idiomatische uitdrukking vertaald.

	gevallen:	procent
Een idiomatische uitdrukking wordt met een andere idiomatische uitdrukking vertaald	16	70%
Een idiomatische uitdrukking wordt letterlijk vertaald	0	0%
Een idiomatische uitdrukking wordt vertaald met een uitleggende tekststuk	5	22%
Een tekststuk wordt met een idiomatische uitdrukking vertaald	2	9%
Totaal	23	100%

Tabel 1. Hoe de gevonden idiomatische uitdrukking vertaald zijn.

5.3 Het bezittelijk voornaamwoord

In dit hoofdstuk worden de fragmenten met een bezittelijk voornaamwoord in de brontekst en in de doeltekst geanalyseerd. Omdat de stijl in de twee vertaalde hoofdstukken verschillend is, kan verwacht worden dat de hoeveelheid en soort bezittelijke voornaamwoorden ook verschillend zijn. De hoofdstukken worden daarom eerst apart geanalyseerd en dan wordt er een totaal van beide gegeven:

	Hoofdstuk 1	Hoofdstuk 2	Totaal
Bezittelijke voornaamwoorden Nederlands	143	279	422
Bezittelijke voornaamwoorden Zweeds	112	186	298
Procent behouden bezittelijke voornaamwoorden :	78%	67%	71%

Tabel 2 Aantal bezittelijke voornaamwoorden in de twee hoofdstukken.

Het aantal bezittelijke voornaamwoorden is bijna het dubbele in het tweede hoofdstuk. In totaal verdwijnt iets minder dan een vierde van alle bezittelijke voornaamwoorden bij de vertaling in het Zweeds. In het tweede hoofdstuk verdwijnen er meer dan in het eerste.

Om een beter overzicht van de verdeling van de bezittelijke voornaamwoorden te krijgen, worden ze in zes verschillende categorieën ingedeeld, afhankelijk van waarop ze slaan. De eerste categorie is lichaamsdelen en kleren. De tweede is vaste uitdrukkingen. De derde is gevoelens en ziektes. De vierde is het nominaal zinsdeel *mijn moeder/min mamma*. De vijfde is zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden, en de zesde en laatste categorie bevat alle overige bezittelijke voornaamwoorden, die in geen van de bovenstaande categorieën thuishoren, b.v. abstracte begrippen, andere personen dan *mijn moeder*, en overige concrete voorwerpen. Na de gegevens van elk hoofdstuk wordt ook het percentage vertaalde bezittelijke voornaamwoorden in de Zweedse tekst aangegeven.

	N.Hfdstk 1	Z.Hfdstk 1	% behouden	N.Hfdstk 2	Z.Hfdstk 2	% behouden
lichaamsdelen & kleren	60	35	58%	152	95	63%
vaste uitdrukkingen	2	0	0%	4	2	50%
gevoelens & ziektes	6	6	100%	3	2	67%
"mijn moeder"	1	1	100%	28	6	21%
zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden.	1	1	100%	5	6	120%
overige	73	69	95%	87	75	86%
totaal	143	112	78%	279	186	67%

Tabel 3 De verdeling van bezittelijke voornaamwoorden in zes verschillende categorieën, met de twee hoofdstukken apart.

In het eerste hoofdstuk is de categorie *overige* het grootst. Die categorie is bijna even groot in het tweede hoofdstuk, terwijl de categorie lichaamsdelen en kleren in het tweede hoofdstuk meer dan dubbel zo groot is als in het eerste hoofdstuk. Dit komt waarschijnlijk vanwege het perspectief van het kindje Benoit. De wereld is dichterbij en meer concreet voor de kleine Benoit. Maya heeft wat meer perspectief en ziet ook haar leven wat abstracter. In het eerste hoofdstuk zijn alle bezittelijke voornaamwoorden in verband met *gevoelens en ziektes*, "*mijn moeder*" en degene die zelfstandig staan, bewaard. In het tweede hoofdstuk zijn een kleiner aantal van alle categorieën bewaard en vooral de bezittelijke voornaamwoorden met betrekking tot de categorie "*mijn moeder*", zijn alleen bewaard in zes van achtentwintig mogelijke gevallen.

Hierna volgt een tabel met de twee hoofdstukken samengebracht:

	Nederlands	Zweeds	% behouden
lichaamsdelen & kleren	212	130	61%
vaste uitdrukkingen	6	2	33%
gevoelens & ziektes	9	8	89%
"mijn moeder"	29	7	24%
zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden	6	7	117%
overige	160	144	90%
totaal	422	298	71%

Tabel 4 De verdeling van bezittelijke voornaamwoorden in zes verschillende categorieën.

Nu willen we heel kort aandacht schenken aan de kleine categorie bezittelijke voornaamwoorden die deel uitmaken van *vaste uitdrukkingen*. Er waren er zes in het Nederlands en allen twee ervan zijn bewaard in het Zweeds. Welke zijn deze vaste uitdrukkingen dan? In het Nederlands vonden we in het eerste hoofdstuk twee keer de uitdrukking *op zijn minst* (p. 14 en 23). Deze verliezen hun bezittelijk voornaamwoord in het Zweeds en worden door het woord *åtminstone* vervangen. Het tweede hoofdstuk had vier vaste uitdrukkingen met bezittelijke voornaamwoorden in het Nederlands:

[We lachten] onze tanden bloot. (p. 29)
Vi storskrattade.

[...] met z'n tweeën (p. 34)
[...] man är två.

[...] beet op haar tanden (p. 40)
[...] bet ihop tänderna.

Over mijn lijk, [...] (p. 40)
Över min döda kropp, [...]

Hiervan was er maar een, (over mijn lijk) die met een Zweedse uitdrukking met een bezittelijk voornaamwoord vertaald werd (*över min döda kropp*). De andere Zweedse uitdrukking met een bezittelijk voornaamwoord (*din skelare*) (zie 2.4) had geen bezittelijke voornaamwoord pendant in het Nederlands (schele p. 38). In het geheel werd dus alleen één vaste uitdrukking met een bezittelijk voornaamwoord uit het Nederlands in het Zweeds overgebracht en een nieuwe uitdrukking kwam erbij.

6 Conclusie

In deze scriptie werden de eerste twee hoofdstukken van de roman *Slaap!* vertaald en daarna werd deze specifieke vertaling bestudeerd.

Cultuur en taal zijn nauw verbonden. We hebben woorden en begrippen voor alles wat in de cultuur om ons heen voorkomt. De *nul-equivalentie* tussen de twee talen kwam te voorschijn onder andere op het gebied van prostitutie, waar de Vlaamse cultuur een andere standpunt inneemt dan de Zweedse cultuur. Ook omstandigheden rond de taalsituatie zelf bleek tot *nul-equivalentie* te leiden. Zweden, waar het Zweeds als majoriteitstaal veilig staat, kent niet de soort taalstrijd die in België tussen het Vlaams en het Frans bestaat. Dit probleem werd bij het vertalen opgelost door een letterlijke vertaling, waar de context als voldoende verklaring werd beschouwd.

De vaakst voorkomende *nul-equivalentie* was die van persoonsnamen, aardrijkskundige namen en intertekstualiteit. Dit is waarschijnlijk niet altijd het geval bij andere vertaalde teksten, maar vanwege de stijl van Verbeke was dat hier het geval. Bij haar is intertekstualiteit zeer frequent en ze zinspeelt op en citeert van alles, zowel de bijbel als kinderliedjes. Als de intertekstualiteit op een in Zweden bekend verschijnsel sloeg of op een verschijnsel die een Zweedse pendant had, zoals het wiegelied, was het niet moeilijk te vertalen. Als de intertekstualiteit op een onvertaalbaar woordgrapje of een gedicht sloeg dat in Zweden onbekend is, werd het vertalen heel tijdrovend en resulteerde in een verandering van inhoud of een uitleggend tekststuk. Hier kwam de gedachte naar boven dat je bij het vertalen misschien nooit helemaal tevreden kan raken. En misschien is dat een goed ding, omdat het de vertaler aanspoort meer te leren en beter te worden. Als een samenvatting van *nul-equivalentie* kan gezegd worden dat, zelfs als de twee talen nauw verwant zijn er toch enkele heel moeilijke vertaalproblemen bestaan.

Bij de idiomatische uitdrukkingen hebben we ontdekt dat de classificatie zelf enkele problemen oproept omdat het niet altijd vanzelfsprekend is waar de vertaalde idiomatische uitdrukking thuishoort. Toch menen we dat het wel mogelijk is de idiomatische uitdrukkingen uit het Nederlands in het Zweeds te vertalen. Meer dan twee derde van de idiomatische uitdrukkingen in het Nederlands werd met een idiomatische uitdrukking in het Zweeds vertaald. Waarschijnlijk komt dit door het feit dat het Nederlands en het Zweeds zo dicht met elkaar verwant zijn en dat de twee culturen invloed op elkaar hebben uitgeoefend. Vroeger was het de Nederlandse cultuur die invloed uitoefende op de Zweedse, maar sinds enige jaren begint het langzamerhand ook andersom te zijn.

Bij het onderzoek naar het bezittelijk voornaamwoord in de twee hoofdstukken werd het duidelijk dat de Nederlandse tekst veel meer bezittelijke voornaamwoorden bevat dan de Zweedse tekst en dat de grootste groep constituenten met de bezittelijke voornaamwoorden in het Nederlands, die met lichaamsdelen en kleren was. Een groot aantal bezittelijke voornaamwoorden vielen bij het vertalen naar het Zweeds weg. Helaas was er in deze scriptie geen tijd of plaats voor een nauwkeuriger onderzoek naar de op een na grootste groep van Nederlandse bezittelijke voornaamwoorden: die hier *overige* is genoemd. In deze scriptie zijn bijna alle bezittelijke voornaamwoorden uit deze groep bewaard, maar het zou toch interessant zijn om deze heterogene groep op te splitsen, om na te gaan tot welke subgroepen die 16 bezittelijke voornaamwoorden die wel verdwenen, hoorden. Samenvattend kunnen we stellen dat dit onderzoek een goede overeenstemming toont met vroeger onderzoek op hetzelfde gebied en dat we geen andere factoren die tot verschil in frequentie tussen het Nederlands en het Zweeds leiden, hebben kunnen ontdekken, behalve het al bekende verschil in het gebruik van bezittelijke voornaamwoorden voor een lichaamsdeel of kledingstuk. Welke de “niet specificeerde voorwerpen” (zie 2.4) zijn, hebben we niet kunnen onderzoeken.

7 Discussie

Om vruchtbaar onderzoek naar *nul-equivalentie* in de toekomst te kunnen verrichten, moet waarschijnlijk eerst een heel nieuwe terminologie ontwikkeld worden, want de huidige terminologie is te onduidelijk en verwarrend. Er moet een concept ontstaan die alle theoretici kunnen gebruiken om de vertaalwetenschap op te bouwen. Anders hebben de begrippen *equivalentie* en *nul-equivalentie* waarschijnlijk geen toekomst binnen de vertaalwetenschap.

Op het gebied van idiomatische uitdrukkingen zou het in de toekomst vruchtbaar zijn onderzoek te verrichten naar welke terreinen de idiomatische uitdrukkingen in het Nederlands en het Zweeds samenvallen en waar ze verschillen, b.v. scheepvaart of bloemkwekerij. Het zou ook interessant zijn te onderzoeken hoe idiomatische uitdrukkingen uit een taal in een andere taal wordt overgenomen. Dwz bij welke omstandigheden en op welk manier.

Iets waar er geen plaats of tijd voor was in dit onderzoek, maar wat met betrekking tot het bezittelijk voornaamwoord wel heel interessant zou kunnen zijn om te onderzoeken, is in hoeverre de frequentie wordt beïnvloed door een andere voorafgaande bezittelijk voornaamwoord. Hierbij zou ook vaste uitdrukkingen, waar er *geen* bezittelijk voornaamwoord wordt gebruikt, maar dat wel verwacht is, zoals bij *aan de hand meevoeren/geleiden* onderzocht kunnen worden. Dit onderzoek hoeft dan niet noodzakelijk contrastief te zijn. Hier is een voorbeeld van Verbeke:

[...] en wandelde erdoor met mijn fiets aan de hand” (p. 14).

De ontwikkeling van vertaalpragmatiek en vertaalwetenschap in het algemeen lijkt goed te lopen. Er wordt steeds meer belang aan gehecht. Hoe de toekomst voor het contrastief onderzoek Nederlands-Zweeds, Zweeds-Nederlands eruit ziet, valt nog te bezien.

8 Literatuurlijst

Literatuur

- Gullin, Christina (2002). *Översättarens röst*. Lund: Studentlitteratur
- Hultman, Tor G, (2003). *Svenska Akademiens Språklära*. Svenska Akademien
- Ingo, Rune (2007). *Konsten att översätta*. Studentlitteratur
- Langeveld, Arthur (1986). *Vertalen wat er staat*. Amsterdam: Atlas
- Leuven-Zwart, Kitty M. van (1992). *Vertaalwetenschap*. Muiderberg, Coutinho BV
- Lindqvist, Yvonne (2005). *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Mönlycke, Hallgren och Fallgren
- Neubert, Albrecht & Shreve, Gregory M. (1992). *Translation as text*. Kent, Ohio: The Kent State University Press
- Pedersen, Viggo Hjörnager (1986). The translation of collocations and idioms, in *Translation Studies in Scandinavia*, Lars Wollin & Hans Lindquist, Lund: CWK Gleerup
- Rooy, Jaap de & Wikén Bonde, Inger (1971). *Nederländsk grammatik*. Almqvist och Wiksell
- Snell-Hornby, Mary (1988). *Translation Studies, An Integrated Approach*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company
- Thorell, Olof (1973). *Svensk Grammatik*. Stockholm: Esselte studium AB
- Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal (2005). Utrecht/Antwerpen, Van Dale Lexicografie bv
- Verbeke, Annelies (2005). *Sov!* Charlottenlund: Forlaget Ries

Internet

- E-ANS, :(<http://www.let.ru.nl/ans/e-ans/>) (2007-12-19)
- "intertextuality" *A Dictionary of Sociology*. John Scott and Gordon Marshall. Oxford University Press 2005. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. Göteborg University Library. (2007-12-21)
<http://www.oxfordreference.com.ezproxy.ub.gu.se/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t88.e1163>
- BBC artikel, "Ken's year outside the fold"
(http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/1205522.stm) 6 maart 2001, (2008-01-05)
- Naionalencyklopedin: (2007-12-21)
http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=181201&i_word=genitiv
- Onze Taal*, webpagina(2008-01-03), Webredactie: Noë, Raymond,
<http://www.onzetaal.nl/advies/spreekwoord.php>
- 'Origin of the pigeon slur "rats with wings"?'
<http://www.urbanwildlifesociety.org/pigeons/WoodyAllnRatWWings.html> (2008-01-05)
- Van Bork, G.J. & Struik, H. (2002) "Letterkundig lexicon voor de neerlandistiek"
(http://www.dbnl.org/tekst/bork001lett01/lexicon_010.htm#I070) (2008-01-05)

9 Bijlagen

9.1 Idiomatiche uitdrukkingen die niet in de scriptietekst gepresenteerd zijn

Idiomatiche uitdrukkingen vertaald met een gelijkwaardige idiomatiche uitdrukking:

- Zoals die keer dat een ezel zich voor mijn neus twee keer aan dezelfde steen stootte. (p. 13)
Som den gången då ett bränt barn stack in handen i elden igen, mitt framför näsan på mig.
- Die besten waren totaal van de kaart sinds de komst van de straatlantaarn. (p. 13)
Dessa djur var total ur gängorna sedan gatlyktorna gjort entré.
- Dat hij zou slapen als een roosje. (p. 18)
Att han skulle sova som en stock.
- ... en ergerde mij blauw. (p. 24)
... och höll på att reta ihjäl mig.
- Het was geen sinecure om... (p. 24)
Det var inget latmansgöra att ...
- Vanuit de deurspleet zag ik hoe mijn moeders ogen vuur schoten. (p. 32)
Från dörrspringan såg jag hur mammas ögon sköt blixtar.
- Ik zette het op een lopen, ... (p. 33)
Jag tog till flykten,
- Ze beet op haar tanden. (p. 40)
Hon bet ihop tänderna.
- 'Over mijn lijk', zei ze .... (p. 40)
'Över min döda kropp', sa hon...
- 'Sterke tanden om op te bijten' (p. 41)
'Starka tänder att bita i hop med'
- ... heeft ze het hef in handen genomen. (p. 43)
... har hon tagit över befälet.
- ... elk vogeltje zingt zoals het gebekt is. (p. 43)
... var fågel sjunger efter sin näbb.
- In een mum van tijd ... (p. 44)
På två röda sekunder ...

Idiomatiche uitdrukkingen vertaald met een uitleggende tekststuk:

- 'Ik maak mij van kant.' (p. 20)
'Jag tar livet av mig.'
- Belofte maakt schuld. (p. 23)
Ett löfte förpliktigar.
- We lachten onze tanden bloot. (p. 29)
Vi storskrattade.

Bijlage 9.2 Vragen aan Annelies Verbeke en haar antwoord

19 december 2007

Beste Annelies Verbeke,

Neem me niet kwalijk dat ik schrijf zo dicht bij Kerst. Ik heet Anja Allwood en ik ben net aan het schrijven van mijn eind scriptie in het Nederlands, bij de universiteit van Göteborg in Zweden. Ik studeer Engels en Nederlands en mijn scriptie gaat over vertaalproblemen, en een heel interessante roman - "Slaap!"

Om het boek echt beter te begrijpen zou ik graag enige vragen willen stellen.

- Op p.1 "Hij gleed van de warme binnenkant van mijn buik rechtstreeks naar Dromenland".
- Gaat dit over seks?
- P. 12 "Remco legde zijn ogen in mijn handpalm...."
- Is dit een uitdrukking voor iets anders, of betekent het gewoon dat hij keek naar haar hand?
- P. 37 François liet ons achter in de oplichtende lijm van ons verbond.
- Wat is dit lijm? Is het verblekende/lichtuitstralende of is het bedriegend? Ik vind het moeilijk om te weten.
- P. 45 "Hem kon het allemaal niet meer schelen. Ik dacht hetzelfde."
- Wat kan Benoit niet meer schelen, of hij wel met zijn moeder lukt te ontsnappen, of of zijn moeder een non in de hoed met een kruisbeeld slaat?

Ik zou ook heel graag iets willen weten over jou

opleiding Engels en Nederlands. Was het vanzelfsprekend dat die naar een auteursbaan zouden leiden, of kwam dat pas na het scenario schrijven? En hoe was het om ^{als} lerares in België te werken? Ik heb het zelf ander half jaar gedaan en ik vond het leuk als het goed ging en vrezelijk als het niet zo goed ging. Meestal was het niet zo goed...

Met vriendelijke groet van,

Anja Allwood

Print - Close Window

Subject: Annelies Verbeke
Date: Wed, 2 Jan 2008 11:02:58 +0100
From: "Melanie Dumee" <m.dumee@degeus.nl>
To: anja_allwood@yahoo.co.uk

Beste Anja,

Bij deze wil ik je even laten weten dat ik je brief vandaag heb doorgestuurd aan Annelies Verbeke. Slaap! is inderdaad niet in Zweden uitgekomen en ik verwacht dat dat voorlopig ook niet zal gebeuren, omdat er tot op heden nog geen Zweedse uitgeverij is met interesse voor dit boek. Er wordt aan gewerkt, maar de eerste twee jaar zal het boek vermoedelijk niet in Zweden uitkomen.

Veel succes met de scriptie!

Hartelijke groet,

Melanie Dumee
 Rechten

Uitgeverij De Geus
 Postbus 1878
 4801 BW Breda
 Nederland
 T: 0031 76 5228151
 F: 0031 76 5222599
www.degeus.nl

Print - Close Window

From: "Annelies Verbeke" <annelies.verbeke@telenet.be>
To: anja_allwood@yahoo.co.uk
Subject:
Date: Fri, 4 Jan 2008 14:24:22 +0100

Hallo Anja,

Bedankt voor je brief, helemaal uit Zweden.

Ik probeer hieronder je vragen zo goed mogelijk te beantwoorden.

p.1 'Hij gleed van de warme binnenkant van mijn buik rechtstreeks naar Dromenland.' Ja, gaat over seks, inderdaad: 'Nadat we seks hadden gehad, sliep hij meteen in.'

p. 12 'Remco legde zijn ogen in mijn handpalm.'

Ik bedoelde het zo dat hij met zijn gezicht op haar handpalm steunt.

p.37 'de oplichtende lijm van ons verbond' zag ik als een soort gemeenschappelijk aura tussen Benoit en zijn moeder.

p.45 'Hem kon het allemaal niets meer schelen. Ik dacht hetzelfde.' Wanneer Benoit zegt dat hij hetzelfde dacht, slaat dat op wat volgt: hij heeft op dat moment hetzelfde idee als zijn moeder, namelijk het kruisbeeld pakken om mee te slaan.

Wat je andere vragen betreft: ik heb als kind wel gezegd dat ik schrijver zou worden, maar heb dit later nooit meer zelfs maar durven denken. Toen ik Nederlands en Engels studeerde, heb ik veel geleerd en gelezen, maar naderhand voelde ik me toch wat 'creatief gefrustreerd'. Toen ben ik dus scenarioschrijven gaan studeren en daar kreeg ik de smaak voor het schrijven wel weer te pakken. Vooral toen ik mee deed aan een workshop in Griekenland en daar interessante mensen leerde kennen die mij aanmoedigden om met schrijven verder te gaan, begon ik in die richting te denken. Toen ben ik SLAAP! beginnen te schrijven. Ik vond 1 jaar lesgeven wel genoeg voor een heel leven. Ik heb vooral aan 1 klas een paar mooie herinneringen, maar over het algemeen had ik niet het nodige gezag. Ik ben blij dat ik dat niet meer hoeft te doen.

Ik wens je veel geluk in de toekomst!
 Groetjes,
 Annelies

9.3 De Zweedse vertaling

*And I'll show you
Who I've been running from
It's the feeling
Of waking
And it's gone.*

- Tindersticks, 'A Night In'

Mina nätter var längre än mina dagar, för på natten var jag ensam. Jag tittade på Remco, som snusade vid min sida. Han var anledningen till min senaste jämvikt, men han kunde sova och det gjorde hela skillnaden. Han gled direkt från min varma insida till drömmarnas land, en plats som jag mindes allt vagare.

Under de första veckorna av min insomnia hade jag frågat ett oändligt antal doktorer och vänner om hjälp. Jag följde noggrant deras råd. Jogga innan läggdags. Varm mjölk med honung. Andningsövningar. En Alprazolam. Fem Alprazolam. En joint. En flaska vin. Travar med böcker.

Men på natten kände jag hur min kropp psykade mig och nerverna spände sig. Min hjärna fick en klarhet som den sällan hade på dagen. Jag kunde bara genomlida min ström av tankar. Det började för det mesta med gott mod och slutade i malplacerade livsfrågor och självömkan. Det är bra att inte ha någon tydligt utstakad framtid för ögonen. En relation får inte lova evighet. Barn, nej tack. Ett jobb, det kan inte vara några problem. Med mina examina. Med min humor. Med min begåvning. Med mina hemligheter. Med min rädsla. Älskade jag egentligen verkligen någon? Hade jag inte suttit och sett på mig själv i årtal, oftast tjurskallig och ilska?

Fram emot morgonen lyckades det ändå ibland att sjunka ner i ett stadium mellan sömn och vakenhet, men det var fortfarande långt från drömmarnas land.

Det finns ingen åkomma som är så pinsam att det inte finns en video om den. Remco fann det nödvändigt att konfrontera mig med berättelsen om Roger, en rektor som inte hade sovit på ett halvår. Hans familj hade noggrant filmat alltihop, från hans första rastlösa nätter fram till hans vilda ögons sista rörelse på sjukhuset. Doktorerna var maktlösa. Efter dagslånga observationer beskrev de honom som en strömbrytare som man inte längre kunde stänga av. De gav honom sömnmedel i ansvarslösa doser, stora nog för att lägga ner en hjord oxar. Men Rogers strömbrytare fortsatte att vara påslagen. Oxarna råmade i hans huvud och pissade dregel längs hans mun. När han gick hädan innebar det en välförtjänt vila, det var alla överens om.

Vi blev tysta av den. Remco lutade ansiktet mot min handflata, som vilade i mitt knä, smekte mina lår. Jag smekte hans hår, mekaniskt, som alla rörelser på den tiden.

'Hur många timmar i natt?' frågade hans klump i halsen.

'Fyra', ljög jag. Det var en. Så som vid alla vita lögner fick jag ett hejdlöst skrattanfall. I början hade Remco skrattat med, eftersom jag åtminstone var lycklig. Nu hörde han bara det okontrollerbara i min upprördhet, såg han hårdheten i mina tårar. Han visste, men förstod inte. Inte jag heller, men det var nu precis det som var det roliga. Som den gången då ett **bränt barn stack in handen i elden igen**, mitt framför näsan på mig. Eller när en dvärg i stan halkade på skalet från en minibanan. Eller när en affärsman, under ett av mina städjobb, klev i min hink med vatten. Det var också roligt.

'Det var också roligt', sa jag och fortsatte att upprepa det hela natten. Remco snyftade sig till sömns. Det var långt efter fem i tolv, hög tid för ett nattliv.

Jag cyklade genom de mörka gatorna på jakt efter liv, fylld av energi. Klockan var tre på natten. Tomma torg, svarta alléer, här och där en vaken duva. Dessa djur var **totalt ur gängorna** sedan gatlyktorna gjort entre. Skulle den brytas snabbt, en duvhals? Troligen inte. Sega rackare, de där **flygande råttorna**.

Naturligtvis såg jag en människa emellanåt. Staden sover aldrig, så att säga. Jag tyckte dock att det var mycket obehagligt att behöva konstatera att de inte var några kollegor. De hade redan fått sin nattsömn, eller åtminstone tagit en tupplur. Om inte, så skulle de ta sig en. De svinen. Jag skulle allt lära dem.

Min vrede riktade sig inte mot **nattugglorna, eller de morgonpigga**. Ännu mindre mot ägarna till de enstaka upplysta fönstren som jag såg. Så som horornas. När sov hororna? Jag

kunde inte få frågan ur huvudet. Jag cyklade till *Glasgatan* och därifrån ledde jag cykeln. De flesta damerna verkade bli måttligt glada över min uppenbarelse. Några tittade på mig med högmodig, men samtidigt medlidande blick. Vågar du inte? Vågar du inte?

Jag stannade framför en blek, knubbig kvinnas glasbur. Hon var för rund för sin fluorescerande topp, för osäker för sin svarta latexkjol. Hon bar med säkerhet en peruk, ingen människa har så mycket hår. Hennes ögon hade färgen av smutsigt havsvatten och stod ut i min riktning. Min sömnlösa hjärna tittade illvilligt tillbaka och jag knackade på fönstret. Hjälp, ack hjälp, ack hjälp du mig, annars skjuter jägar'n mig.

Hon släppte in mig genom den smala dörren och ledde mig till ett instängt rum. Allt var rosa, från porslinsstatyerna till dildon bredvid den – likaså rosa– sängen. Sov hon där?

'Jag vill bara fråga dig en sak', sa jag.

Hon log tillgjort och försökte dölja osäkerheten i de utstående ögonen med sina lösögonfransar.

'*Not understand. Just arrive.*'

'*When do you sleep?*'

Jag hade ingen lust att bli kvar här länge. Jag hade inte tid för omvägar, för att inte tala om förståelse.

'*Sleep?*' Hon förde samman sina knubbiga händer under kinden, slöt ögonen och trutade med läpparna.

'*No sleep, Miss, only fuck.*'

Hon ljög, kossan. Vad gjorde jag här egentligen? Vilken idé att börja tvivla på det faktum att horor sover. Alla sover. Sömn väver samman nutid och dåtid. Sömn bearbetar och helar. Sömn förenar fattig och rik, man och kvinna, människa och djur. Alla, och envar, utom jag.

Redan under mitt första nattliga strövtåg bestämde jag mig för att rikta mitt hat mot de tusentals, miljontals, män, kvinnor och barn som från sina mörka, mjuka sängar tittade mot insidan av sina näthinnor, mot baksidan av sina själar. I morgon skulle de vakna med svårighet. Sömntryckna skulle de sätta sig vid köksbordet eller på toaletten. På dåligt morgonhumör, varför inte, som om de hade något att klaga på.

Jag drog ett sista bloss på min cigarett och slängde fimpen i en avloppsbrunn. *Wonderwoman's action time*. Dörren till höghusets tambur gav inte ett ljud ifrån sig. Men ljuset i utrymmet där porttelefonerna fanns tändes av sig självt med ett tyst surrande. Jag tittade på brevlådornas etiketter, den ena noggrannare utformad än den andra. Debaere, Van Kieleghem, De Wachter, Zordana, Ahib, Vann, De Gieter. Ahib, Vann, De Gieter. Kombinationen av de tre sista namnen verkade på mina utnötta skrattmuskler. Ahib vann De Gieter och nu blir han inte av med honom (haha, så roligt var det faktiskt inte). Ahib har nog med sin egen familj (haha, kom igen, sluta nu då). Stackars Ahib, när han nu för en gång skull vinner något. (Stopp!) Mitt skratt ekade mellan glasdörrarna. Jag tvingade mig själv till tystnad och tog plats framför porttelefonen.

Vi börjar med Ahib. Jag tryckte på hans porttelefon och väntade, örat bredvid högtalaren. Det tog lång tid. Bra. Släpa dig tillbaka till världen. Verklighet!

'Ja?'

En rädd kvinnoröst. Jag försökte tiga så alarmerande som möjligt.

'Hallå? Vem är det?'

Vilka banala saker människor säger.

Lång tystnad. Hade hon lagt bort luren och var på väg ner?

'Hördu, var jag tvungen att bli väckt för det här? Jag behöver min nattsömn!' Sönnen i hennes röst hindrade henne från att verkligen skrika det. Målet var uppnått. Jag slank ut och försvann på min springare av stål. I en natt som bara var min, i en natt som bara ville ha mig.

På dagen kunde jag **ge fullkomliga förklaringar**. På dagen begränsade jag min galenskap. På dagen lugnade jag alla. 'Mjölks med honung', suckade min mamma, som tyckte att hennes egna problem var mycket större.

'En skön massage', föreslog en vän, som redan hade velat bevisa sina kunskaper inom det området för mig i flera år.

'En psykiater', sa Remco, den ende som hade en aning om mina nattliga eskapader.

Till att börja med hade jag tyckt att hans förslag var värt att överväga. När jag såg mig själv i hans ögon förstod jag att det knappast kunde gå på något annat sätt. Jag hade ett problem. På dagen var det tydligt för mig. På natten var hans ögon stängda och jag såg inte längre mig själv.

Remco ringde psykiatriker, ställde målmedvetna frågor, jämförde priser. Jag blinkade åt honom från soffan och låtsades att jag var trött. Han log tillbaka.

'Jag tror att vi har hittat någon. En kvinna med snäll röst. I morgon.'

Jag nickade och slog armarna om honom.

'Här eller där uppe?' frågade min käre älskade. Det var redan ett tag sedan han slutade prata om sov-rummet. Tabun uppstår fortare än man tror.

Jag ledde honom vid handen till vår säng med den perfekta madrassen och spjälbottnen. Vi tryckte oss mot varandra och han viskade att han älskade mig. Jag kände hans smekningar bättre nu än de senaste veckorna. Hans hjärta närmare mitt. När han nådde sin höjdpunkt kom jag också. Men redan under våra perfekt synkrona spasmer visste jag att de skulle ge hans kropp lugn. Att han skulle sova **som en stock**. Och att jag inte skulle tåla att se det.

'Allt kommer att bli bra. Sov så sött, slumra in', vyssade han sig själv. Han behövde inte mycket. Jag väckte honom med ett vrål som jag själv blev skrämdd av. Vad tänkte han? Sova på den här tiden på dagen? Förstod han inte hur gärna jag skulle vilja det? Men jag kunde inte sova. Inte jag, inte. Inte på natten heller, nej. Jag måste titta på sovande människor i timmar. Varför trodde han att jag gick min väg på natten? Det är inte precis intressant! Va, åh, jag får inte låta min vrede gå ut över honom? Jag måste unna människorna något? Jag behövde hjälp? Det lät väl hårt, eller? Åh, jag måste inse det? Ja, men han kunde ta sin psykiater med den snälla rösten och stoppa upp henne någonstans. Han kunde dra han också. Jag behövde inte honom. Va, vart skulle han gå? Vad skulle han göra med väskan? Men kom igen, det kunde han väl ändå inte mena? Om han ändå kunde komma tillbaka någon gång! Snälla?

Under de följande dagarna bröt jag alla mina rekord. Jag sov med svårighet två av sjuttiofyra timmar. Jag väckte fyrtioåtta människor. Jag sjöng samma sång, den o censurerade versionen, i trädgården, tre timmar i sträck. '*Mister Sandman, bring me a dream/ make her complexion like peaches en cream/ give her two lips, like roses and clover/ and tell me that my lonely nights are over!*'

Grannarna på högersidan ringde polisen, de på vänstersidan en ambulans. Jag gav poliserna och sjuksköterskorna något att dricka och ursäktade mig för besväret. Det var för en professionell operasångerska – främst på lyxkryssningar, ja, man är borta mycket från hemmet – inte alltid så lätt **att träffa mitt i prick**. Mycket riktigt, på dagen skulle det störa mindre. Jag skulle tänka på det. Herrns fru gillade också opera, fantastiskt. Nej, jag behövde inget annat. Tack så mycket. Och god natt.

Den natten: Vann. Förutom ett verb i preteritum även en rasande asiat med en – att döma av oväsendet i bakgrunden – mycket barnrik familj. Det var hans fru som sömnigt hade lyft luren. Men han hade omedelbart ryckt den, tämligen hårdhänt, ur hennes klor och skriket: 'Vi betalar ingenting!'

Tydiligen sov inte alla lika sorglösa. En människa kände sig nästan munter vid den tanken, cyklandes genom mörkrets tystnad.

Men jag var trött. Dödstrött, levnadstrött. Förutom den gången då jag kunde spela ängel åt en ung man på en bro.

Tidigare den natten hade jag **skällt ut** tre krogchefer **efter noter** därför att den ene efter den andre hävdade att det var dags att gå och lägga sig. Efter det hade jag konstaterat att min cykel blivit stulen. Mina försök att tillägna mig en ny ledde ingenstans.

Svärandes inombords sneddade jag över bron. Jag såg honom i ögonvrån, *Speed Kills*, på ryggen, på jackan utan ärm. Han frustade snor och tårar, slog det rostiga räckets till hans händer blödde.

'**Jag tar livet av mig.**' Det kom från djupt nere i halsen, men jag hade hört det. (En tragisk idiot. Ingen tid för. Ingen lust.) Ett steg längre bort, fyra steg. (Jag. Måste. Göra. Något.) Jag vände mig om.

'Hur är det?'

'Det är en hora!'

'Varför?'

'Hon knullar med alla.'

'Åh.'

Han dolde ansiktet i händerna och börjad gråta. Han såg ut som ett förståndshandikappat troll. Nattmänniskor är sällan lyckliga. Ett ögonblick senare stirrade han på mig med blicken hos en aristokratisk *landlord*. Att döma av hans pupiller höll han på att demonstrera sin jack-slogan.

Jag räckte fram handen. Han skakade den misstänksamt men girigt.

'Angela', sa jag giftigt.

'Carlos', sa han. Symboliken kring mitt påhittade namn undgick honom fullständigt. En jordisk fråga alltså. 'Vad är det i påsen?' Jag pekade på den fulla skräppåsen som stod lutad mot broräcket.

'Hennes kläder', sa han.

Han strödde dem i vattnet. Vi tittade. En brokig radda siden och spets spred ut sig över den svarta spegeln. Dansade med skräp och dött trä. Försvann som en snabb orm mot havet. Flo-den drog tre kluckande suckar innan den drog sig tillbaka i högtidlig tystnad. Han kunde inte förstå det, vad det var för mig. Jag kunde bara känna det. Hänförelse. Avdunstande svett ur pälsen på unga hästar i galopp. Daggdroppar på nytvättade bäbisfötter. Sand i morgonsolen. Längtan.

Jag tittad förvånad på tårarna som rann över handryggen. Sedan på Carlos, diktarkungen. Som inte stod där längre. Gått och lagt sig troligtvis. Sömn helar.

TRIP-kursen (Total Relax/Inner Positivity) lovade till och med mer än det. Cynthia, en blondin i rosa strumpbyxor, som påstod sig leva ett jagat liv, avslöjade stolt att hon inte längre tog med sig sina vardagsbekymmer till natten. Och det var viktigt, för hon viste vad sömnlöshet innebar.

'Och det är allt tack vare den unika symbiosen av Japansk vishet och Kenyansk dans. TRIP har lärt mig vad vila är. TRIP har räddat mig.'

Och sedan sa Cynthia med en påträngande mansröst med amerikansk accent: 'TRIP-videorna kan du beställa på numret bredvid ditt lands flagga.'

Efter det rörde sig hennes mun ytterligare några sekunder utan ljud, för att sedan avsluta med en medlidsam blinkning. Kul kärring. Jag kunde fortfarande skratta med efter den sjuttonde gången.

'ShopChannel, ifall du verkligen inte har ett skit att göra.' Jag tittade på den hela nätter, i hopp om att kunna slumra lite under hypnos. Jag kände till dem allihop: en trådlös köksrobot som man kan koka ägg i, ideal för nyårsafton (Cut and Boil 2002), ett skarvstycke i plast, för att för gott, ur ditt liv kunna eliminera de ändlösa färgstänk, som din fru alltid gnäller om (Galaxy Spot Control), en låda i form av en skalbagge med, märk väl, fyrtiotvå olika sorters förtjusande fingerborgar (Beetle Box Utopia, mixed version).

Och nu blev vi alltså personliga. Jag slöt ett avtal med Cynthia: om jag sover i natt, så ska jag prova det. Då skulle jag åtminstone undersöka om det verkligen fanns ett TRIP-center, i mitt område också.

Jag slöt ögonen och öppnade dem igen en och en halv timma senare. Det var ett tveksamt fall. Jag hade inte hört Cynthias röst, men ändå känt hur katten nästlat sig in under min arm, och att det började regna ute.

'TRIP har räddat mig.'

Hon var också vaken fortfarande.

'*Total Relax Inner Positivity.*'

Okej. **Löften förpliktigar.**

'Så som träden gör
och fåglarna i nästet
så får ock du ro.'

Det var redan den nionde haikun, och den var bara till mig. Mamma Miriam – som terapeuten med det häpnadsväckande långa håret i armhålorna kallade sig – hade kommit och satt sig på knä bredvid mig. Jag var den enda som det inte hade lyckats på. De andra – en hop ängsliga tonåringar och uttråkade förtidspensionärer – låg skamlöst och drog timmerstockar på golvet i den kalla församlingssalen. Jag tittade på kopparkrucifixet på väggen och höll på att **reta ihjäl mig.**

Under den första halvtimmen hade betoningen legat på att Befria Det Djupaste Självet. Av förfäran över de andras villighet att skämma ut sig hade jag deltagit. Det var oförlömligt.

Raden med övningar hade börjat med fem minuter avsiktlig hyperventilation, omedelbart följt av en kullerbytta där det var meningen att vi skulle ropa namnet på den person som hade förstört mest i våra viktiga liv.

'Theo!' ropade Irène, en tjock hemmafru i medelåldern, full av övertygelse. Hon rullade ur sin bana och krossade med en kraftig spark nyckelbenet på en mager karl som ironiskt nog också visade sig heta Theo. Otröstliga, båda två.

Jag fick ett skrattanfall, som jag på grund av ett antal arga blickar försökte kamouflera med snyftningar. Det tycker människor bättre om. Jag var en hjälte i en hollywoodfilm som under sitt sista andetag såg livet passera förbi. Även om jag i och för sig inte var döende, så hade Remco lämnat mig. I en rad minnen hänslade vi muntert, gick vi över en utländsk strand och gick vi ut och åt. Han var snyggare och mer hängiven än någonsin. Mina tårar flödade ymnigt. Mamma Miriam var upprymd. Hon tog mig demonstrativt tröstande i sina armar. Det var **inget latmansgöra** att undvika såväl hennes armsvett som hennes dåliga andedräkt.

Jag försökte det fortfarande medan hon satt bredvid mig på golvet. Hon försökte dölja otåligheten i sina ögon med sin dröjande stämma.

'När örnen flyger
Genom den tysta natten
Då vilar berget.'

Vad drev någon att svepa in sig i ett vitt lakan och förvisa allt tilltalande ur sitt liv för alltid? Intressantare fråga: varför låg jag fortfarande här? Jag satte mig upp och tittade på henne. Den arroganta likgiltigheten i hennes blick drev mitt djupaste Själv till handling.

'Vad ska du göra?
Stoppa din kurs i röven,
Borsta tänderna.'

Den natten: De Gieter. Jag såg fram emot mina offers förargade röster som en lejoninna emot blodet från sina byten. Mitt bakhuvud visste att det höll på att förlora sig självt, redan var förlorat, troligtvis. Att det bara kunde vara en förbittrad dåre, som inte unnade människor deras vila, därför att hon själv inte fick den.

På dagen skämdes jag över mina nattliga jakter. Men på natten följde jag mig själv, förvånades ständigt över mitt intellekts självständighet. 'Ta ett steg!' signalerade en hjärnimpuls till mina ben. 'Tryck på knapp!' till mitt finger.

Ett kommando kunde få drastiska följder. Genom att skratta högt på en begravning. Genom att, när man skär en grönsak, avsiktligt placera kniven i fingret också. Genom att låta foten komma ner på en nyfödd kattunges kropp. Jag gjorde det inte, men jag tänkte på det när jag tryckte på De Gieters klocka.

Och då visade det sig att jag inte var ensam. Det var som om hans hand låg beredd på porttelefonen, så plötsligt besvarade rösten min vädjan. Och den här rösten hade en långsam klarhet som jag kände igen så omedelbart att luften stockade sig. Ovanför mig, i samma byggnad som mitt nattimperium hade börjat fundera på att breda ut sig bodde en annan räddningslös nattriddare. En Sömlös, precis som jag.

'Äntligen. Vänta där. Jag kommer.'

Det var allt han sa. Och jag stod kvar **med hjärtat skenande i bröstet**, med hopp utan sömn.

Jag trodde att min mamma var kock. Allt tydde på det. François som gick ärenden, männen som stönade för att de hade ont i magen och naturligtvis ansiktena. De hade hår av endiver och majonnäs, en näsa av potatis, två enkelstekta ägg som ögon och en mun av tomat. Under stod oftast mitt namn i ärtor: Benoit. Det fanns ingen plats för 'De Gieter', men det behövdes inte heller. Det kallade hon mig aldrig.

Mamma stod vid diskbänken med ryggen mot mig. Jag tittade på hennes arbetande armbågar, hennes höga klackars korta steg och banden från hennes förkläde runt den röda glänsande klänningen.

Mamma var vacker. Hon luktade alltid mat och eau de cologne. När jag låg bredvid henne på natten strök jag hennes långa hår bakom öronen och såg hur hon andades. Magister Backe sa att månen inte sken, utan reflekterade solljuset. Så var det inte. Månljuset som föll in i vårt sovrum sken på min mamma. På hennes halvt blottade bröst som gungade upp och ner, på rynkan mellan hennes ögonbryn, på hennes läppar, som hon tryckte mot mitt bakhuvud medan hon sovande tog mig i sin famn.

Och när hon vände sig mot mig från diskbänken visste jag att det kom. Ett ansikte, till mig, med mitt namn under. Men jag tittade alltid först på henne. På svetten ovanför hennes leende och på hennes ögon.

Första gången som jag såg ljuset i hennes ögon var vid det bruna träbordet i vardagsrummet. Mamma hade kommit ut från sovrummet med en av männen som åt för mycket. Det var pappan till Willy i min klass. Han bevärdigade mig inte med en blick och stegade mot lägenhetens ytterdörr.

Jag uppehöll mig inte länge vid pengarna i hennes hand. 'Så länge de betalar så', hade jag hört François säga en gång. François var säkert två meter, så han borde veta. Jag koncentrerade mig på renskrivningen av dikten om lille Jantje och plommonen och kände uppriktigt medlidande med pojken vars far förbjöd honom att plocka frukt. Jag var glad att jag själv inte hade någon far.

Någon knackade mig på axeln, men när jag tittade åt väster så fanns det ingen där. Mamma stod till höger om mig och skrattade. Hon lade sina varma händer på mina kinder och kysste min panna. Det verkade som om vi tittade på varandra i timmar. Värmen sjönk ner till mitten av min kropp. Och sedan såg jag något tändas i hennes pupiller. Jag visste att jag aldrig skulle glömma det.

Det var nästan höst, men vi gick ändå till havet. 'Vårt hav', sa mamma, för vi bodde nära, och ingen annan gick dit lika ofta som vi. Mamma simmade inte så ofta. Hon höll mina kläder och skrattade med varje våg som jag vann över.

Till min sjuårsdag hade hon gett mig en snorkel och simglasögon. Det salta vattnet fyllde min mun innan jag med kraft blåste in luft i snorkeln. Jag spottade ut gummimunstycket och ropade: 'Jag är en val!' Hon vinkade. Hade hon hört vad jag sa? Jag visade henne mitt kraftfullaste bröstsim.

Vindens kyla darrade i mina upprättstående nackhår, medan mina fötter krossade de små vågorna. Hon lyfte upp mig i armarna och snurrade runt mig i luften. Jag fångade hennes midja med mina ben och kastade huvudet bakåt. Vårt hav, sand, kasino, vall, sol, vårt hav, man med hund, pir, sand, vårt hav. Jag flög. **Vi storskrattade.** Sedan drog hon mig närmare sig, våra kinder mot varandra. Det var dags för tangon. 'Ram-tam-tam-tam', sjöng hon. Med spelat allvar såg vi i riktning mot våra utsträckta armar. Min arm drog hennes i rätt riktning. Hon tog tre kraftfulla steg. Nu måste titta på varandra ett kort ögonblick och sedan skulle hon göra det, det visste jag. 'Tadadadaada.' Hon gjorde det. Liket en hundvalp slickade hon mig på näsan innan hon återigen vände kinden mot mig. Jag blåste henne i örat.

Solen sjönk ner och blandade det grå vattnet till en gyllene pöl. Hon vred saltet ur mitt hår. Jag knäppte upp min skjorta igen, eftersom den ena sidan visade sig vara längre än den andra. Hon knöt mina skor.

'Jag skulle ha sett till att du tog på dig ett par långbyxor', sa hon.

Men jag blev kall först när hon började prata med en man uppe på vallen. Han viskade. Jag hoppades att han inte skulle blåsa i hennes öra. Han fortsatte att viska. Troligen sjuk. Mamma viskade också. Konstigt. Kanske var han motsatsen till döv, och alla ljud lät alldeles för högt för honom.

Jag tittade på måsarna, som stolta svävade mot England. Det var deras hav också. De delade det med oss och fiskarna som de inte åt. Det hade jag inga problem med. Däremot med den sjuke mannen. Jag skulle vilja att han gick sin väg. Mammans bekymrade blick i min riktning hade inte undgått mig. Mot honom log hon. Men inte äkta.

Den kvällen blev jag själv sjuk. Mamma tog med mig till vår säng och tittade med stora ögon på termometern som hon tog ur min mun.

'Fyrtio grader!' ropade hon och gick snabbt ut i köket.

Magister Bracke sa att det aldrig blev fyrtio grader här, men att det ofta hände i Grekland, Australien och Marocko. När mamma stormade in i rummet igen frågade jag om hon tyckte att jag såg ut som en australiensare. Hon skrockade, **försäkrade mig om** att jag inte behövde oroa mig för det och stoppade en fylld varmvattenflaska vid mina fötter.

Jag slöt ögonen och från ryggen på en val gungade jag med i vågorna på vårt hav. Han pratade med mig genom hålet mellan huvudet och ryggen. Hans röst var överraskande pipig i förhållande till hans storlek.

'Jag är Fredrik och jag för dig till Marocko.'

Jag nickade.

'Hör du, det har jag ingen nytta av, att du nickar. Vad tycker du om det?'

Valar är inte att leka med.

'Förlåt mig, Fredrik. Jag vill väldigt gärna till Marocko.'

'Du förstår att vi ska till ett annat hav?'

Jag tänkte efter. Magister Bracke hade sagt något om andra hav. Jag kunde bara inte komma ihåg vad.

'Följer mamma med?'

'Nej.'

'Då får du föra tillbaka mig, Fredrik.'

'Kommer aldrig på fråga.'

Jag tittade bakåt och såg att mamma vinkade till mig från stranden. Jag lät mig glida ner från Fredriks släta sida och hamnade i vattnet. Jag var inte rädd. Jag kunde säkert simma till hälften. Hon kom redan emot mig.

'Du får hälften av mina pengar, men Benoit rör du inte.'

Från dörrspringan såg jag hur mammans **ögon sköt blixtar**. Hon drack vinet alldeles för snabbt. François satt bredvid henne vid bordet och vickade loss en golvplatta med skospetsen.

'Du har inte jobbat på tre veckor, Lea.'

François, han är sjuk. Du kan väl ändå låna mig lite.'

'Benoit kan sova hos mig.'

Hon såg förbi honom i en dröjande tystnad. Hennes händer darrade. Hon fyllde glaset på nytt. Febrilt sökte jag ett samband mellan min temperatur, hennes pengar och François. Männan som åt för mycket hade mycket riktigt inte visat sig på ett tag. Kunde de inte äta i köket, lite långsammare och lite mindre, så att de inte stönande måste gå och lägga sig på sängen med sina smärtande magar.

En starkare tanke störde all logik: jag ville inte sova över hos honom. I motsats till de andra männen visade François ett visst intresse för mig. Det uttryckte han främst i önskan att göra en man av mig. Han tog med mig ut på jakt och tryckte, med sitt finger på mitt, på avtryckaren. Skottet fick min axel att knaka till. Jag grät redan innan han visade mig den spastiska skadeskjutna haren. **Jag tog till flykten**, men François var snabbare. Med en hand lyfte han upp mig och drog mitt ansikte till sig.

'Du luktar av din mamma, men du är inte hälften så vild', sa han och satte ner mig med ett tordönsskratt.

Nu såg han tigande på henne. Slutligen mumlade han: 'Drick lite mindre.'

'Jag skulle gärna andas någon gång, François. Andas. Det skulle jag vilja kunna.' Hon var väldigt arg. Det kunde jag se på sättet hon spärrade ut fingrarna.

'Vill du ha semesterpengar?' Han skrattade ironiskt. 'Det här livet var ditt val. Glöm inte det.'

'Val!' Hon spottade ut ordet och slängde glasets innehåll i ansiktet på honom. Han grep tag i hennes handled och drog.

Jag klev tillbaka in i sovrummets mörker och tryckte långsamt upp dörren. Det gnisslande gångjärnet hade gett dem lite tid. Jag blinkade leende med ögonen och sa att jag mådde bättre.

Stan var min enda bra vän på skolan. Från första dagen satt vi bredvid varandra. Han sa inte ett ord, och vände bort huvudet om jag ville titta på honom. Den andra dagen rullade en liten glasboll över min skrivbok. Jag tog upp den och tittade på den. Bollen tittade tillbaka. Stan snappade den ur min hand och stoppade den i sin tomma ögonhåla. Jag berättade det bara för mamma. Den tredje dagen frågade han mig om jag ville spela kula med honom.

Ett underligt tvillingpar stod framför klasen och pladdrade stolt om sin pappa, som var lantbrukare. Magister Bracke påpekade att vi säger "traktor" på ren flamländska, inte "tracteur." De två bröderna ignorerade honom fullständigt. Det är lite lättare om man är två. Skolklockan tystade dem emellertid.

'Benoit De Gieter.' Magister Brackes röst hördes knappt över allt oväsen. Med sitt finger uppmanade han mig att kliva fram till katedern. Jag gick och ställde mig framför honom. Stan vankade av och an vid dörren.

'De Gieter. Du må visserligen ha varit sjuk, jag vill att du också håller ett föredrag i morgon. Skriv bara i din kalender: föredrag, kolon, min pappas yrke.'

Jag sa att det inte gick.

'Inga invändningar, unge man. Så länge du går i min klass ska du lyss-na!'

'Men han har ingen pappa, magistern!' Stan gömde sin indignation bakom dörrkarmen. Magister Bracke mixtrade sickligt några sekunder med sin penna.

'Du har väl ändå en mamma?'

'Ja, magistern.'

'Och jobbar hon?'

'Ja, magistern.'

'Då är det inget problem. Till imorgon: min mammas yrke.'

Lättad inordnade han sin penna bland de andra. Jag gick fram mot dörren och undrade varför Stans bra öga tittade så medlidsamt på mig.

'Min mammas yrke', skrev jag med min finaste handstil. Jag drog en röd linje under, som blev prydligt avbruten av skaftet på y:et. Omsorgsfullt lade jag ett läskapper på det blöta bläcket.

Ordningen kunde inte skjuta undan min fråga. Fanns det en hemlighet som alla kände till utom Magister Backe och jag? En hemlighet som skymtade fram i François torndönsskratt, i

Stans sökande öga och i det osäkra 'Jag får inte umgås med dig', från resten. Mysteriets vaga kärna kretsade kring henne. Allt kretsade kring henne.

'Vad är egentligen ditt yrke?'

Hon tappade nästan skålen med ångande brysselkål. Hennes blick flackade ängsligt över min.

'Jag måste skriva om ditt yrke.' Jag pekade på min skrivbok.

'Din mamma har världens äldsta yrke.' Vi hade inte hört François komma in. Hon tittade på honom likt de villebråd han brukade jaga, vände sig därpå till mig. Jag önskade att jag inte hade frågat.

'Vad tror du att jag gör?' Hennes ljus kickade ett morsemeddelande till mig. Jag måste rädda henne.

'Du är kock.'

Hon nickade långsamt. François ögon blev nästan lika stora som hennes. Sedan sträckte hans tjocka läppar ut sig i ett brett flin över tänderna. Skrattande slog han sina stora händer på benen. Mitt huvud blev tungt, men jag måste göra något.

'Du är en väldigt speciell kock', ropade jag med pipig röst. 'Du lagar bara mat till män. Du lagar så gott att de måste gå och lägga sig på vår säng, därför att de har ätit för mycket. Och sedan ligger de där och stönar därför att de har ont i magen!'

François teg. Den chockade ömhet med vilken han plötsligt tittade på mig drev min förtvivlan till det yttersta. Jag var tvungen att överdriva.

Mina händer nöp i magen tills jag kunde känna smärtan. Med trutande mun imiterade jag de stönande männen, som jag hade hört så ofta. Jag fortsatte med det ända tills mamma lade handen över mina läppar

'Om du vet det så väl, varför frågar du då? Min lille Einstein.'

Hennes röst i mitt öra, hennes lockar på mina våta kinder, lukten av brysselkål och eau de cologne. De fick min svett att dunsta bort, och lugnade min andhämtning. François lämnade kvar oss i ljuset från vårt förbund.

För klassen upprepade jag berättelsen som jag ville tro på. Den började med 'Min mamma är kock. Hon har lagat mat så länge värden har funnits.'

Varje grupp har någon som visar de andra hur man drar av benen på myggor, hur man väljer ett offer, hur man vinner. Hos oss var det Willy. Han skrattade högt åt min ansats. De tre runt honom flinade med, utan att veta varför.

'Tystnad!' Magister Bracke slog sin linjal hårt mot skrivbordet. Willy log tigande mot mig. Jag var hans byte. Det var en tidsfråga.

På lekplatsen spelade jag kula med Stan. I början hade jag varit rädd att hans öga skulle falla ner bland de andra glaskulorna, men det hade aldrig hänt. Han kunde visa prov på ett sådant allvar att det fyllde mig med djup beundran. Han satt på knä, böjde sig långsamt framåt och bedömde avståndet mellan kulan framför sig och högen. Jag blev tyst under hårdheten i glasblicken, som genomborrade mig från sidan.

Han slog instinktivt en arm för ögonen när högen med kulor exploderade. Jag tittade från Willys fot och uppåt.

'Din mamma är inte kock, hon är hora. Vet du vad det är, en hora?'

Det var det ordet som hemligheten kretsade kring. Om jag bara visste vad det betydde. Jag ställde mig upp och såg att Willy hade tagit med sig sina tre skuggor.

'Låt honom vara, Willy.' Stan var ingen skugga, han pratade.

'Håll dig utanför det här, din skelare. En hora är en dålig kvinna.'

Jag skrek att det inte var sant, att han var dålig, att han stank. Jag knuffade honom, men han var ett klippblock.

'Din pappa äter för mycket', skrek jag.

Han knuffade tillbaka och jag föll. Och kravlade mig upp och föll igen. Jag hade ännu aldrig slagits. De tre skuggorna jublade. Stan ropade: 'Magistern!' Det lät som att det kom långt bort ifrån. Willy mosade mina lungor med sina knän. 'Horunge!' Jag pressade mina naglar i hans strupe. Han grep mig om handlederna och drog mina armar bakom huvudet på mig. Han koncentrerade sig så hårt på spottet mellan hans mun och min kind att han glömde bort mina händer. Jag hittade en sten med en spets. Jag kramade den tills jag inte kunde släppa den längre och slog.

Hans grepp lossnade. Han trevade sig förvånat över pannan. Hans blod sipprade från min hals ner i mina kläder. Jag väntade tills han föll.

Vissa tystnader är annorlunda. Vissa tystnader sitter i ens huvud. Jag ställde mig upp och såg på Stan. Han skakade min handled tills stenen föll. Mina klasskamrater blev småpojkar. Det första ljud jag hörde var magister Brackes röst: 'Det här är väldigt allvarligt, De Gieter, väldigt allvarligt.'

Mamma och jag gick långsamt mot rektorns rum. Blickarna från Willys föräldrar höll oss fångna från startlinjen och stack i ryggen tills vi kom fram. När vi gick förbi väste frun något som jag inte förstod. Hennes man snöt sig.

Mammas hand klämde hårt om min. Det gjorde ont, men jag ville känna henne ännu mer. Det här var väldigt allvarligt. Magister Bracke hade sagt det och mammas rynka och tystnad hade bekräftat det.

Vi satt framför hans järnbyrå. Jag hade aldrig varit här tidigare och undrade om de där poliserna alltid stod där. En böjde sig framåt och pekade viskande på ett papper. De andra två stod vid väggen likt straffade barn och tittade buttert rakt fram. Rektorn lysnade och nickade då och då frånvarande åt vårt håll.

Mamma följde allt mycket vaksamt. **Hon bet ihop tänderna.** Vågorna i kinden gjorde hotet konkret.

'Vi kommer att behöva placera honom, Lea.' Sucken som rektorn lät undslippa när han skickade det onda på oss hade varit mer passande vid meddelandet att musslornas kvalitet lämnade en del att önska.

'**Över min döda kropp**', sa hon och drog upp mig, mot dörren. De straffade poliserna stoppade henne.

'Barnet har ingen framtid hos dig. Det förstår du väl ändå? Du ser konsekvenserna.'

Så dåliga musslor och ändå kunna vara så medkännande. Med en självgod blick strök sig rektorn blickande genom håret. Vilken tur att han var så smart. Han skulle kunna bli sårad annars. Hans själ tillintetgjord. Marian av gips ovanför hans huvud skulle kunna röras till gråt. Av en hora med ett barn, med en sten. Av en kvinna som vrålade att de för helvete skulle hålla sina smutsiga labbar borta från hennes lille. Att hon gott visste vad hon skulle säga till deras fruntimmer. Att de stank, att de var skitiga svin allesammans, med sina pengar, sina lögner och sina frigida kärringar, och att de absolut inte dög någonting till. Hon borrade fingrarna ögonen på dem, bet i deras armar. Hon försökte lyfta upp mig, men i polisens grepp hade jag blivit till betong. Jag kunde bra vända halvvägs på huvudet under vikten från hans hand. Eldhavet i hennes ögon slocknade när hon såg mig.

'Jag kommer och hämtar dig, Benoit!'

Hon skulle komma och hämta mig? Var?

Pingvinerna kunde inte laga mat. De dängde en sörja på våra tallrikar och letade efter dem som inte åt. Maten luktade unket, precis som allt annat i det här höga huset, som liknade en skola, men inte var det. Pojkarna vid mitt bord glufsade i sig som bleka kultingar. Jag kunde inte. En liten rödhårig pojke var den ende som då och då tittade nyfiket på min passivitet. Tiggande bytte han sin tomma tallrik mot min. Han var yngre än mig, men viste så mycket mer.

Pingvinerna var galna i rader och salar. Bord, handfat och sängar i rader. Marscherande pojkar i rader, från matsalen till tvättsalen till sovsalen. Jag borstade långsamt mina tänder, en och en, framsida, baksida, och så mycket som möjligt emellan. **'Starka tänder att bita ihop med'**, sa mamma ofta. Jag hade aldrig tidigare behövt dem så mycket. Jag borde ha använt dem när ett par knotiga fingrar drog med mig i örat, till raden.

Pingviner hatade ungefär allting. Två av dem plockade upp pojken i sängen bredvid mig från hans kuddar och tog livtag på honom medan en tredje bände upp hans mun. Han hade låtit en bit choklad smälta under tungan. De såg allt.

De såg att jag alltid hade sovit hos en varm kvinna. En som tog mig i famnen och tryckte en kyss mot mitt hår. En som inte heller höll händerna ovanpå täcket, utan under min pyjamasjacka. Jag ryckte loss mina armar ur deras klor och fick en smäll.

När ljuset släcktes trevade jag ljudlöst under det stickande tyget. Jag försökte att känna henne. Sin högerhand lade hon här, mellan sidan och magen, fingertoppen ibland på kanten av naveln, sådär. Vänsterhanden sträckte hon ut över mittan av ryggen. Det måste jag försöka från andra hållet. Min armbåge stötte mot sängens huvudända av järn. Tvärtom då, trots allt. Jag förstod det inte.

Valen simmade snabbare än förra gången. Jag kände igen vårt hav, men kusten var långt borta. Man skulle kunna anta att flod på vår strand betydde ebb i England. Jag förstod plötsligt att det inte stämde. Allting hände samtidigt. Det här var mittan, här krockade vågorna mot varandra eller klövs de.

Eftersom jag inte visste var hans öron satt lade jag munnen mot hans talhål.

'Fredrik, vart ska vi?'

Jag fick en blöt suck till svar. Modlös vände jag mig på sidan och tittade på solen som kom fram bakom ett mörkt moln. Måsarna ovanför mitt huvud skrattade utdraget, eftersom jag pratade med en val. Jag skrapade bort lite alger från Fredriks rygg och kastade mot deras vingar. Miss.

'Unge man, ditt uppförande irriterar mig å det grövsta.

Jag vände mig förtjust mot den bekanta strängheten från mitt levande skepp.

'Fredrik, var är min mamma?'

'Frågor, frågor', utbrast han, 'men ett minimum av medkänsla, det kan man inte bortse från. Jag har noggrant följt din tankegång och jag tycker att det är frapperande, för att inte säga beklagansvärt att du tar mig för en val. Jag är en kaskelott, unge man, en kaskelott. Och det som du kallar min rygg är mitt kraftiga huvud. Det omfattar en tredjedel av min kropp och inrymmer den största hjärnan jämfört med alla andra levande väsen, om det skulle intressera dig.'

Fredrik fejkade inte sin förorättelse. Hans röst var så ljus att det nästan inte gick att höra den. Jag stammade att jag var ledsen, att jag inte hade velat såra honom. Han fnös ännu en envis fontän, men blev snabbt lugnare när jag klappade honom.

'Nå, vad din mamma beträffar', sa han med återvunnet lugn. 'Hon har sprungit hit och dit i dag för att få tillbaka dig. Eftersom hennes kamp stött på mycken oförståelse, **har hon tagit över befälet**. Visserligen efter en del dramatiskt stirrande i vattnet och efter att ha druckit oansvariga mängder billigt vin. Men gott, **var fågel sjunger efter sin näbb**. Det handlar alltså i slutändan om att hon nu sitter på din sängkant.'

Jag öppnade ögonen och kastade mig i hennes armar.

Jag ville berätta för henne om pingvinerna, om raderna och gångarna och salarna, om den rödhåriga pojken, om lukten. Om hur jag för första gången hade varit ensam, utan henne, som jag hade saknat, så som jag aldrig tidigare hade behövt sakna henne. Och att Fredrik, kaskelotten, visste det, att hon skulle komma.

'Tyst', sa hon, 'de får inte höra oss.'

Jag svalde allt till senare. Under värmen från hennes hand, snart, på min rygg i vår säng, genast, skulle jag släppa ut allt. Nu måste vi springa utan ljud. Våra kläder prasslade för mycket, våra klackar klickade. Snabbare då, dörren kom närmare. Hon kände till en sidoväg, bakdörren som hon hade kommit igenom. Tio meter till, fem till.

Varelsen som spärrade vägen för oss verkade vara tre gånger större än genomsnittspingvinen. Hon vände sitt otympliga huvud i vår riktning och smackade med munnen innan hon kunde frambringa ett ord.

'Alaaaaarme! La pute en son fils! Alaaaaarme!'

Dörrar flög upp, ortopediska skor hasade. **På två röda sekunder** och med en effektivitet som skulle ingjuta respekt i varje militär, formade fem andra jättepingviner en barrikad.

Jag räknade svettdropparna på mammas överläpp och följde hennes blick. Mannen på korset böjde sitt huvud. För honom spelade ingenting längre någon roll. Jag tänkte det samma. Jag såg min hand runt stenen, mammas hand runt kopparn. Hon hävde korset över huvudet och slog den största pingvinen först.

Gallskriket från de andra satte våra ben i rörelse. Natten kastade en kylig fuktighet kring våra kroppar. Hennes ansikte verkade ännu vitare eftersom månen sken på det. Vi klöv vattenpöslarna i samma takt. Vår andhämtning synkroniserades.

När de första sirenerna ljud stannade hon. Nu först tittade hon på mig. Hon visste inte längre vart eller hur länge. Jag tryckte pannan mot hennes genomblöta mage.

'Vårt hav', sa jag och jag drog med henne.

Ett par gånger skickade ett blåljus oss åt andra hållet, men jag trodde att vi skulle komma dit. Jag hoppades att Fredrik läste mina tankar och skulle ligga klar för oss. Om inte så skulle vi simma till England utan honom. Och om vi inte nådde andra sidan, så skulle vi försvinna tillsammans i djupet.

Ljuset förblindade oss båda. Ett utdraget bromstjut följde. Hon knuffade undan mig. Vi föll båda. Poliscombin träffade bara henne. Två poliser klev skälvande ur och fipplade bestört med sina uniformer. Jag kröp fram till henne och tänkte att det inte var så farligt. Jag strök håret ur hennes strålande ögon. Regnet tvättade blodet från hennes ansikte.

'Det kommer att bli bra', sa jag.

'Ja', sa hon och ljuset slocknade.

Det var sista dagen som betydde något. Resten var bara ett liv.